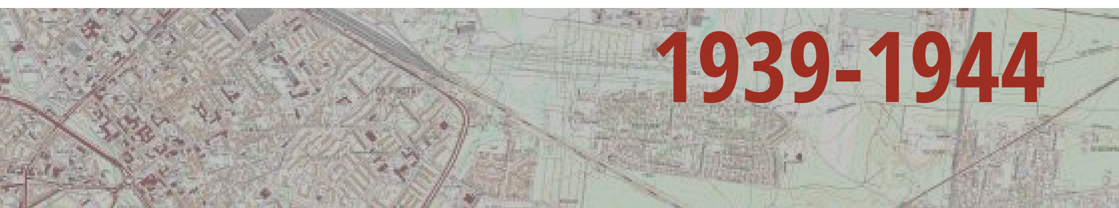
Białystok

spacerem przez epoki

przewodnik historyczny

Białystok - a walk through time - a historical guide

Белосток – прогулка во времени - исторический путеводитель

1939-1944

Trasa A / Route A / Маршрут A

Za pierwszego Sowieta (1939-1941) / The Soviet times (1939-1941) / Во времена первых Советов (1939-1941)

1. Ulica Sowiecka (ob. Rynek Kościuszki) / Soviet Street (now Rynek Kościuszki) / Улица Советская (сейчас Рынок Костюшко)
2. Obkom (ob. Pałac Branickich) / The Obkom's Headquarters (now the Branicki Palace) / Обком (ныне Дворец Браницких)
3. NKWD (Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł) - Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych, (ob. Urząd Wojewódzki i Sąd Apelacyjny, ul. Mickiewicza 3, 5) /
   The NKVD (Narodnyj Komissariat Wnutriennich Diel) - The People's Commissariat of Internal Affairs, (now the Provincial Office and the Court of Appeal, 3, 5 Mickiewicz Street) /
   НКВД, Народный Комиссариат Внутренних Дел, (польск. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych), (ныне Администрация Воеводства и Апелляционный Суд, улица Мицкевича 3, 5)
4. Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Białorusi (ob. Teatr im. A. Węgierki) / The People's Assembly of Western Belarus (now The Aleksander Węgierko Theatre) /
   Народное Собрание Западной Беларуси (ныне Театр им. А. Венгерки)
5. Instytut Pedagogiczny w Białymstoku, ul. Armii Czerwonej 63 (ob. Warszawska) / The Pedagogical Institute in Białystok, Red Army Street (now Warszawska Street)
   Педагогический институт в Белостоке, ул. Красной Армии 63 (ныне Варшавска)
6. Gorkom, ul. Armii Czerwonej 21 (ob. Warszawska) / The Gorkom's Headquarters, 21 Red Army Street (now Warszawska Street) / 6. Горком, ул. Красной Армии 21 (ныне Варшавска)
7. Średnia Szkoła Nr 15, Dom Partii, ul. Tołstoja 9 (ob. Kościelna) / Secondary School No 15, The Party Building, 9 Tolstoy Street (now Kościelna Street) /
   Средняя школа номер 15, Дом Партии, ул. Толстого 9 (ныне Костельна)
8. Ulica Lenina (ob. Sienkiewicza) / Lenin Street (now Sienkiewicz Street) / Улица Ленина (ныне Сенкевича)

8a. Białostocki Związek Pisarzy Sowieckich, ul. Lenina 42 / The Białystok Union of Soviet Writers, 42 Lenin Street / Белостоцкий Союз Советских Писателей, ул. Ленина 42

8b. Kino „Spartak", ul. Lenina 22 / Spartak Cinema, 22 Lenin Street / Кинотеатр «Спартак», ул. Ленина 22

9. Dworzec Poleski, ul. Ordzonkidze (ob. Fabryczny, ob. Traugutta) / The Polesye Railway Station, Ordzonkidze Street (now Fabryczny Railway Station, now Traugutt Street)
   Полесский вокзал, ул. Орджоникидзе (ныне Фабричный, ныне Траугутта)

Wojciech Śleszyński

Białystok – spacerem przez epoki

przewodnik historyczny

Białystok - a walk through time - a historical guide
Белосток – прогулка во времени - исторический путеводитель

Trasa A

Za pierwszego Sowieta (1939-1941)

Trasa B

Koniec starego miasta – okupacja niemiecka (1941-1944)

Route A

The Soviet times (1939-1941)

Route B

The end of the old city – the German occupation (1941-1944)

Маршрут А

Во времена первых Советов (1939-1941)

Маршрут Б

Конец старого города – немецкая оккупация (1941-1944)

Białystok 2014

Publikację do druku zaopiniowała:
prof. dr hab. Joanna Sadowska

Tłumaczenie:
Oksana Voytyuk

Materiały archiwalne:
Muzeum Historyczne - Oddział Muzeum Podlaskiego w Białymstoku
Archiwum Państwowe w Białymstoku
Zbiory własne autora

Zdjęcia współczesne:
Daniel Goroszewski

ISBN 978-83-940980-0-1

Wydanie I

Białystok 2014

Wydawca:
Stowarzyszenie Edukacji i Dialogu „Fontis et Futura”
Zadanie dofinansowane ze środków z budżetu Miasta Białegostoku.

Projekt graficzny i przygotowanie do druku:
Studio Reklamy ARUBIS

Druk i oprawa:
Drukarnia Bieldruk

Słowo Wstępne

Zapraszam Państwa na spacer po historycznym, nieistniejącym już mieście. Nieistniejącym, gdyż Białystok w latach II wojny światowej ostatecznie stracił swój historyczny charakter. Po wojnie odrodził się w nowej formie, społecznej i architektonicznej.

Pragnę, aby chodząc dzisiejszymi ulicami, można było przenieść się w czasie. Odwiedzić najważniejsze punkty ówczesnego miasta, zarówno te z czasów okupacji sowieckiej, jak i niemieckiej. Poznać nie tylko budowle, ale także spróbować zrozumieć ten najczarniejszy w dziejach miasta okres. Miasta, które pogrzebane zostało w ogniu wydarzeń II wojny światowej.

From the Author

I invite you to walk through a historic, non-existent city. 'Non-existent' because Białystok lost its character during World War II. After the war it was reborn in a new social and architectural form.

I wish you could move backwards in time. I wish you could visit the most important sights of Białystok, both from the times of the Soviet and German occupation, and try to understand the darkest period in the city's history.

Вступительное слово

Приглашаем Вас на прогулку по историческому, уже не существующему городу. Несуществующему, поскольку Белосток в годы Второй мировой войны окончательно потерял свой исторический характер. После войны возродился в новой общественной и архитектурной форме.

Автор путеводителя стремится, чтобы прогуливаясь нынешними улицами, можно было перенестись во времени. Посещая самые важные пункты тогдашнего города, как со времен советской оккупации, так и немецкой. Ознакомиться не только со зданиями, но также понять тот самый черный в истории города период. Города, который был похоронен в огне событий Второй мировой войны.

Trasa A

Za pierwszego Sowieta (1939-1941)

„Wyzwolony Białystok" - scenariusz sowieckiej okupacji

Wbrew obiegowemu przeświadczeniu, okupacja sowiecka Białegostoku nie rozpoczęła się 17, 18 ani nawet 19 września 1939 roku. 17 września w południe, gdy zaczęła roznosić się po mieście informacja o wkroczeniu Armii Czerwonej na wschodnie ziemie Rzeczypospolitej, Białystok był już pod okupacją niemiecką. Sowieci byli daleko, a Niemcy blisko. Nikt nie mógł się spodziewać, iż już za kilka dni sytuacja ulegnie całkowitej zmianie. Zgodnie z ustaleniami dokonanymi jeszcze pod koniec sierpnia pomiędzy Niemcami a Związkiem Sowieckim (umowa ta przeszła do historii jako Pakt Ribbentrop-Mołotow) Białostoczyzna miała zostać sowiecką zdobyczą wojenną.

Techniczne szczegóły ewakuacji wojsk niemieckich omówione zostały 20 września w Pałacu Branickich. Ustalono, iż Wehrmacht wycofa się z Białegostoku do 22 września do godziny 14.00. Spotkanie dwóch nowych sojuszników zakończył uroczysty obiad w Hotelu Ritz. Do niedawna śmiertelni wrogowie teraz wspólnie zasiadali

Route A

The Soviet times (1939-1941)

"Liberated Białystok" - a scenario of the Soviet occupation

Contrary to a common belief, the Soviet occupation of Białystok did not start on 17th, 18th or even 19th September 1939. On September 17 at noon, when the news that the Red Army had entered the eastern territories of Poland began to spread through the city, Białystok had already been under German occupation. No one expected that in a few days the situation would change dramatically. In accordance with original plans between Germany and the Soviet Union (the agreement became known as the Molotov-Ribbentrop Pact) Białystok Province was to be the Soviet conquest.

The details of the German withdrawal were discussed on September 20 at the Branicki Palace. The Wehrmacht was to leave Białystok until 2 o'clock on September 22. The meeting of two new allies ended in a celebratory dinner at the Ritz Hotel. Former mortal enemies sat together at tables lavishly laden with food.

Маршрут А

Во времена первых Советов (1939-1941)

„Освобожденный Белосток" - сценарий советской оккупации

Вопреки широко распространенному мнению, советская оккупация Белостока началась 17, 18, и даже не 19 сентября 1939 года. 17 сентября в полдень, когда начала распространяться по городу информация о вторжении Красной Армии на восточные территории Польши, Белосток был уже под немецкой оккупацией. Советы были далеко, а Немцы близко. Никто не мог ожидать, что в течение нескольких дней ситуация полностью изменится. Согласно с договоренностями, которые имели место между Германией и Советским Союзом в конце августа (соглашение стало известно как пакт Молотова-Риббентропа) Белосточчина должна была стать Советским военным трофеем.

Технические детали эвакуации немецких войск оговаривались 20 сентября во Дворце Браницких. Договоренность заключалась в том, что 22 сентября войска Вермахта будут выведены из Белостока до 14.00. Встреча двух новых союзников закончилась торжественным обедом в отеле

przy suto zastawionych stołach.

Ostatni akt przekazania miasta w ręce sowieckie odbył się 22 września 1939 roku na dziedzińcu Pałacu Branickich. Jego przebieg tak opisywał M. Czajkowski, naoczny świadek tamtych wydarzeń: „Kompanie honorowe obu obcych wojsk dzielił (a może lepiej byłoby powiedzieć łączył) wysoki maszt, na którym powiewała czerwona flaga z czarnym, o złamanych ramionach, krzyżem na białym polu. Orkiestra grała „Deutschland, Deutschland űber Alles". Obie kompanie sprezentowały broń i flaga ze swastyką zaczęła się opuszczać. Do masztu podszedł oficer sowiecki i założył inną, czerwoną flagę, z sierpem i młotem. Obie sojusznicze kompanie prezentowały broń, grano hymn Związku Sowieckiego. Kiedy zawisła flaga na szczycie masztu, podeszli do siebie oficerowie obu wojsk. Odsalutowali wyciągniętymi szablami, schowali je do pochew i podali sobie przyjaźnie ręce. Wreszcie poklepali się poufale… . Za chwilę padły komendy z obu stron, kompanie raz jeszcze sprezentowały broń. Po chwili odmaszerowali w swoich kierunkach, a czarne limuzyny zaczęły opuszczać dziedziniec. Za nimi w równych odstępach poruszały się motocykle

The last act of taking the city over by the Soviets took place on September 22, 1939 in the courtyard of the Branicki Palace. M. Czajkowski, an eyewitness, reported: "Honorary troops of both armies were separated (or perhaps it would be better to say "were combined") by a high mast with a red flag with a black swastika against the white background. The orchestra played "Deutschland, Deutschland Über Alles". Both honorary troops presented arms and the flag began to go down. A Soviet officer came up to the mast and put up the flag with a hammer and a sickle . The troops presented the arms again and the Soviet Union's national anthem was played. When the flag was furled on the top of the mast, the officers of both armies came up to each other. They saluted the flag with sabres, put them back into the sheaths and exchanged amicable handshakes. Finally, they patted each other cordially. After a command, the honorary troops presented the arms one more time. Then they marched off and black limousines began to leave the courtyard. They were followed by motorcycles with the soldiers of the Wehrmacht".

Ритц. До недавнего времени, смертельные враги, теперь вместе заседали при щедро накрытых едой столах.

Последний акт передачи города в руки советов состоялся 22 сентября 1939 года во внутреннем дворе Дворца Браницких. Эти события так описывал М. Чайковский, очевидец тех событий: «Почетный караул обоих войск делила (а может, лучше было бы сказать, объединял) высокая мачта, на которой развевался красный флаг с черным с загнутыми углами крестом на белом поле. Оркестр играл: «Deutschland, Deutschland űber Alles» (рус. Германия, Германия превыше всего). Оба почетных караула подарили оружие, и флаг со свастикой начал опускаться. К мачте подошел советский офицер и прикрепил другой, красный флаг, с серпом и молотом. Оба союзных караула представили оружие, играл гимн Советского Союза. Когда флаг разместился на вершине мачты, друг к другу подошли офицеры обоих войск. Отдали честь с вытянутыми саблями, спрятали их в ножнах и дружественно пожали друг другу руки. И наконец, похлопали себя доверительно…. Через минуту была дана команда с обеих сторон, почетный караул еще раз представил оружие. Затем зашагали каждый в своем направлении, а

z żołnierzami Wehrmachtu".
Od pierwszych dni rządów władze sowieckie rozpoczęły wprowadzanie własnego scenariusza aneksji. To co różniło okupację niemiecką i sowiecką, to fakt, iż Moskwa zdecydowała się na realizację niezwykle skomplikowanego i kosztownego przedsięwzięcia. Miasto zarzucono nowym sowieckim dziennikiem o nazwie „Wyzwolony Białystok". Odbywały się wiece, mitingi. Zorganizowano wybory, obradowało Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Białorusi, na którym wybrani deputowani jednogłośnie poprosili o przyłączenie jeszcze niedawno ziem polskich do Związku Sowieckiego. Dokonać można było tego na mocy jednego dokumentu sygnowanego przez Stalina. Jednak władza sowiecka wybrała drogę farsy wyborczej, aby w przyszłości mieć ważny argument prawny w dyskusji ze społecznością międzynarodową. Nie omieszkano tego wykorzystać w 1944 roku, kiedy ostatecznie decydowano się na kształt wschodniej granicy Polski. Argumentowano, że to same lokalne społeczności, za pośrednictwem swoich przedstawicieli, poprosiły w Moskwie Radę Najwyższą Związku Sowieckiego o włączenie ich ziem w skład Kraju

From the first days the new authorities embarked on their own annexation policy. Moscow, unlike Nazi Germany, decided to implement large-scale and expensive undertakings. The city was inundated with a new Soviet daily called "Liberated Białystok". There were numerous rallies. The Soviet ruling bodies organized elections to the People's Assembly of Western Belarus, whose members then unanimously asked for incorporating Polish territories into the domain of the Soviet Union. Although this might have been enforced by a single act signed by Stalin, the Soviets preferred to hold the elections so that the annexation would not provoke criticism of the international community. The same strategy was used in 1944 when the final shape of the eastern Polish border was being discussed. It was the local politicians who, on behalf of their communities, asked the Supreme Council of the Soviet Union in Moscow for the incorporation of their lands into the Soviet country. It was only an elective-legislatory trick. From the very beginning of the occupation the fate of

черные лимузины начали отъезжать из внутреннего двора. За ними на одинаковой дистанции двигались мотоциклы с солдатами Вермахта».
С первых дней правления, советская власть начала внедрение собственного сценария аннексии. То, что немецкая оккупация отличалась от советской, было неоспоримым фактом. Главным отличием было то, что Москва решилась на реализацию чрезвычайно сложного и дорогостоящего начинания.
Город был забросан новой советской газетой под названием «Свободный Белосток». Были вече, митинги. Также были организованы выборы, совещалось Народное собрание Западной Беларуси, где избранные депутаты единогласно попросили о включение еще недавно польских земель в состав Советского Союза. Сделать это можно было на основе одного документа, подписанного Сталиным. Однако советская власть избрала путь избирательного фарса, чтобы в будущем иметь важный юридический аргумент в дискуссии с международным сообществом. Не удалось этого использовать в 1944 году, когда окончательно решалась форма восточной границы Польши. Главным аргументом было, то, что

Rad. Wszystko to było jedynie trikiem wyborczo-prawnym. Już od pierwszych dni okupacji nikt nie miał wątpliwości, jakie będą dalsze losy Białostocczyzny. Szalało NKWD, szukano przeciwników politycznych, przeprowadzano aresztowania. Wszechobecna propaganda zadziwiała i przerażała. Nie można było uciec w sferę prywatności, bowiem taka w Związku Sowieckim nie istniała. Nie można było odmówić uczestniczenia w wiecach wyborczych czy spotkaniach propagandowych. Było to jasne i czytelne pogwałcenie praw obywatela do prywatności. Jednostka stała się elementem zbiorowości, straciła swoją indywidualność, odrębność, autonomię i została całkowicie podporządkowana wszechwładnemu systemowi.

Władze podjęły wzmożone działania, mające doprowadzić do unifikacji wszelkich sfer życia. Nacjonalizowano przemysł, handel. Tworzony przez władze sowieckie system prawny, społeczny i gospodarczy w pełni odpowiadał wzorom funkcjonującym w Związku Sowieckim. Nowe zarządzenia sowieckie wprowadzane na ziemiach okupowanych w równym stopniu dotykały wszystkie zamieszkujące je narodowości. Najwięcej straciła

Białystok was obvious. The People's Commissariat for Internal Affairs (the NKVD) was raging, it sought political opponents and made a lot of unlawful arrests. The omnipresent propaganda amazed and terrified. You could not escape to the realm of privacy, because in the Soviet Union it did not exist. One could not refuse to participate in the election rallies or propaganda meetings. Although it was a clear violation of citizen’s rights to privacy, an individual became a part of the community, it lost its autonomy and became completely subordinated to the omnipotent system. The industry and commerce were nationalized. Legal, social and economic systems were customized to the Soviet Union’s model. These changes negatively afflicted all the nationalities from the occupied territories. The Polish community, however, was the most seriously and adversely affected as it had always played a dominant role in the political, social and economic life of Białystok and the entire Eastern Borderlands.

From 1939 to 1941 Białystok was ruled by the Soviet local

это местное общество, за посредничеством своих представителей, попросили в Москве Верховный Совет Советского Союза о включении их земель в состав Страны Рад.

Все это было только избирательно-юридическим трюком. Уже с первых дней оккупации никто не имел малейших сомнений, какой будет дальнейшая судьба Белосточчины. Свирепствовало НКВД, искали политических оппонентов, проводили аресты. Везде сущая пропаганда удивляла и поражала. Невозможно было иметь личной жизни, поскольку она в Советском Союзе не существовала. Невозможно было отказаться от участия в избирательных вече или пропагандистских встречах. Везде сущим было яркое и явное нарушение прав граждан на неприкосновенность частной жизни. Единица стала элементом общества, потеряла свою индивидуальность, автономию и была целиком и полностью подчинена всемогущей системе.

Власти приняли повышенные меры, цель которых привести к объединению во всех сферах жизни. Национализировано промышленность, торговлю. Создаваемая советской властью правовая, социальная и экономическая система вполне

jednak społeczność polska, gdyż to ona, dzięki posiadaniu własnego państwa w latach 1939-1941, odgrywała dominującą rolę w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym Białegostoku i całych Kresów Wschodnich. Lata 1939-1941 w Białymstoku to czas rządów sowieckich. Czas obaw, strachu, aresztowań i wywózek, ale także czas olbrzymich zmian społecznych. Wszechobecna propaganda przytłaczała i dusiła. Stary, przedwojenny świat z ustaloną hierarchią społeczną skończył się bezpowrotnie. Zaczynał się zupełnie nowy - świat komunistycznego totalitaryzmu.

authorities. It was the time of worry, fear, arrests and deportations. The omnipresent propaganda overwhelmed and overburdened. The old, pre-war world with a fixed social hierarchy ceased to exist. Its place was taken by a new world – the world of communist totalitarianism.

отвечала образцам, функционирующим в Советском Союзе. Новые советские правила, вводимые на оккупированных землях, в равной степени касались всех проживавших на этой территории национальностей. Больше всего потеряло польское общество, так как оно, имея собственное государство в 1939-1941гг., играло доминирующую роль в политической, общественной и экономической жизни Белостока и всех восточных окраин – Восточных Кресов.

1939-1941 гг. в Белостке это времена советского правления. Время беспокойства, страха, арестов и депортаций, но также и время огромных изменений социальных. Везде сущая пропаганда подавляла и душила. Старый, передвоенный мир с установленной социальной иерархией бесповоротно закончился. Начинался абсолютно новый – мир коммунистического тоталитаризма.

Mapa

Nowa władza dążyła do jak najszybszego sowietyzowania wszystkich dziedzin życia. Miasto podzielone zostało na trzy rejony administracyjne: dzierżyński, centralny (później przemianowany na sowiecki) i kolejowy (mokotowski).

Dużo uwagi poświęcono także dostosowaniu nazw ulic do nowych potrzeb. Już w styczniu 1940 roku główne arterie miasta otrzymały nowych patronów. Kolejna zmiana nastąpiła w kwietniu 1940 roku. Dotychczasowi bohaterowie reprezentujący polską kulturę i tradycję, podobnie jak daty najważniejszych wydarzeń narodowych (3 Maja, 11 Listopada), były nie do zaakceptowania przez system komunistyczny. Nowe nazwy miały stać się odbiciem nowej rzeczywistości, w której szczególny nacisk kładziono na propagandę. Nazewnictwo podporządkowane zostało tylko jednemu celowi – rozpowszechnianiu sowieckiego systemu wartości. Narzucenie obcych nazw placom i ulicom było jeszcze jednym czynnikiem zmierzającym do całkowitego zniewolenia umysłów. Przy ustalaniu nazw wyraźnie górę wzięły czynniki ideologiczne nad funkcjami

The Map

The new government aimed at the Sovietisation of all areas of life. The city was divided into three administrative units: Dzerzhynsk, central (later renamed as Soviet) and railway (Mokotov) ones.

Furthermore, in January 1940 name changes for the main arteries were approved. Important figures in the Polish culture and tradition, as well as the anniversaries of the most important national events (May 3, November 11), became unacceptable for the communist system. The new names were supposed to reflect the reality, propagate the Soviet system of values and enslave minds. Old street names like Kościelna or Skorupska were replaced by Soviet heroes (heroines) for example Chapaev, Dzerzhinsky, Kirov, Engels, Krupskaya, Marx or Lenin. The changes unnecessarily complicated everyday life and thus were hardly accepted by the pre-war inhabitants of the city. The situation was not facilitated by the Soviet administration itself - it managed to remove the old plates, but did not hang the new

КАРТА

Новая власть стремилась как можно быстрее советизировать все сферы жизни. Город был разделен на три административных района: Дзержинский, Центральный (позднее переименован на советский) и Железнодорожный (Мокотовский). Много внимания посвящено также приспособлению названий улиц к новым требованиям. Уже в январе 1940 г. главные артерии города получили новых покровителей. Еще одно изменение наступило в апреле 1940 г. действующие до недавнего времени герои, представляющие польскую культуру и традиции, похоже, как и даты самых важных национальных мероприятий (3 Мая, 11 Ноября) были неприемлемыми для утверждения коммунистической системой. Новые названия должны были стать отражением новой реальности, где особенное внимание уделялось пропаганде. Номенклатура названий была подчинена одной цели – распространению советских ценностей. Навязывание иностранных названий площадям и улицам было еще одним фактором, который указывал на стремление к всеобщему порабощению сознания. При установлении названий идеологические факторы

informacyjnymi i użytkowymi. Tradycyjne nazwy białostockich ulic Kościelna czy Skorupska zastąpiono imionami bohaterów sowieckich: Czapajewa, Dzierżyńskiego, Kirowa, Engelsa, Krupskiej, Marksa, Lenina. Zmiana nazewnictwa ulic przyniosła wiele komplikacji w codziennym życiu. Przyzwyczajonym do przedwojennych nazw mieszkańcom trudno było zaakceptować nowych patronów. Sytuacji nie ułatwiała też sama administracja sowiecka, która, co prawda zdołała usunąć stare tablice, ale nie zawiesiła nowych.

ones.

отчетливо брали верх над информационными и коммуникационными. Традиционные названия белостоцких улиц Kościelna или Skorupska были заменены именами советских героев: Чапаева, Дзержинского, Энгельса, Кирова, Крупской, Маркса, Ленина. Изменение названий улиц внесло много трудностей и осложнений в ежедневной жизни. Привыкшим к довоенным названиям жителям трудно было принять новых покровителей. Ситуацию не облегчала и сама советская администрация, которой, правда, удалось удалить старые таблички, но не повесила новые.

Kościół św. Rocha, 1939-1941.
St.Roch's Church, 1939-1941.
Костел св. Роха, 1939-1941.

Białostocka ulica udekorowana hasłami wyborczymi, październik 1939 r.
A street of Białystok decorated with voting slogans, October 1939.
Белостокская улица, украшенная предвыборными лозунгами, октябрь 1939 г.

Spacer po sowieckim Białymstoku

W wyniku agresji sowieckiej Białystok na prawie dwa lata stał się częścią Związku Sowieckiego, jako ważny ośrodek administracyjny i gospodarczy. Wybierzmy się wspólnie na spacer po ulicach dawnego okupacyjnego, sowieckiego Białegostoku.

A walk through Białystok in Soviet times

As a result of the Soviet aggression Białystok for almost two years became a part of the Soviet Union. It remained, however, an important administrative and economic centre. Let's take a walk through the streets of former Soviet Bialystok.

Прогулка советским Белостоком

В результате советской агрессии, Белосток практически на два года стал частью Советского Союза, как важный административный и экономический центр. Давайте вместе прогуляемся по улицам когда-то оккупированного советского Белостока.

1. Ulica Sowiecka (ob. Rynek Kościuszki)

Rynek Kościuszki, centralny plac miasta, od zawsze był miejscem wielkich plenerowych uroczystości. Jeżeli chciałeś posłuchać wiadomości, plotek, stać się uczestnikiem bieżących ważnych wydarzeń w mieście, pędziłeś na Rynek Kościuszki. To też tutaj po raz pierwszy mieszkańcy naszego miasta spotkali się z nowym okupantem. Przy ratuszu odbyła się symboliczna wymiana sił okupacyjnych. 22 września 1939 roku Wehrmacht opuszczał miasto, a Armia Czerwona je zajmowała. Tłumy ludzi wyległy na ulicę, aby oglądać to niecodzienne wydarzenie. Nie wiedziano, co przyniesie nowy okupant, można było się tylko domyślać po wydarzeniach z 1920 roku, iż nie będzie to dobry czas dla miasta.

1. Soviet Street (now Rynek Kościuszki)

Rynek Kościuszki, the central square of the city, has always been a place of important outdoor events. If you wanted to listen to the news, gossip or witness current affairs, you rushed to the square. It was the place where city residents met a new occupant for the first time. At the town hall onlookers watched a symbolic exchange of the occupation forces. On September 22 1939 the Wehrmacht left the city whereas the Red Army seized it. Crowds of people turned out in the streets to watch this unusual event. They did not know what to expect, one could only guess - recalling the events of 1920 – that it would not be a good time for the city.

1. Улица Советская (сейчас Рынок Костюшко)

Рынок Костюшко – центральная площадь города, всегда была местом великих мероприятий на открытом воздухе. Если хотелось послушать новости, сплетни, стать участником текущих важных событий в городе, шлось на Рынок Костюшко. Также здесь впервые жители нашего города встретились с новым оккупантом. Возле Ратуши состоялся символический обмен оккупационных сил. 22 сентября 1939 года войска Вермахта покидали город, а Красная Армия его занимала. Толпы людей вышли на улицы, чтобы посмотреть на это не каждодневное явление. Не известно было, что принесет новый оккупант, можно было только догадываться после событий 1920 года, что не будет это хорошее время для города.

Nowa władza energicznie przystąpiła do wprowadzania własnych porządków. Nie oszczędzono także najbardziej reprezentacyjnego placu w mieście. W 1940 roku rozebrany został ratusz i budynek wagi miejskiej. W ten sposób zyskano dużą przestrzeń, na której odbywać się mogły wiece i manifestacje. Główny plac miasta udekorowano plakatami i afiszami. Wszechobecne hasła odgrywały bardzo ważną rolę w polityce propagandowej nowych władz, miały za zadanie wpływać i kształtować świadomość społeczną. „Kto pragnie wolnego, radosnego życia – niech głosuje za przyłączeniem do wielkiego Związku Radzieckiego", „Władza radziecka niesie pokój wszystkim narodom. Niech żyje radziecka polityka pokoju", „Tylko władza radziecka, tylko komunistyczna partia bolszewicka może zapewnić wszystkim pracującym życie wolne, dostatnie i radosne", „Nieprzejednana walka przeciwko wrogom ludu", „Partia bolszewicka – jedyna partia do końca wierna i oddana interesom pracujących" - przyciągały wzrok przechodniów nie tylko swoją barwą (głównie czerwoną), ale także miały pobudzać obywateli do pozytywnych skojarzeń.

Po zburzeniu ratusza, symbolu poprzedniego systemu, przestrzeń

The new government vigorously proceeded to implement its agenda. It did not spare the city's most representative square. In 1940 the town hall and the city scales' building were demolished to provide a large space for holding rallies and demonstrations. The square was decorated with eye-catching posters and placards. Ubiquitous political slogans played a very important role in the propaganda of the new government: they were supposed to influence and shape the social consciousness and provoke positive associations. The slogans were as follows: "If you want a free, joyful life - vote in favor of joining the great Soviet Union", "Soviet rule brings peace to all nations. Long live the Soviet policy of peace", "Only the Soviet government, only the Communist Bolshevik Party can provide all working people a free, prosperous and joyful life", "Relentless fight against the enemies of the people", "The Bolshevik Party - the only party faithful and devoted to the interests of the workers". After the destruction of the town hall, a symbol of the previous system, the space planners

Новая власть энергично приступила к наведению нового порядка. Не пожалели даже наиболее репрезентативной площади в городе. В 1940 году была разобрана Ратуша и дом городского значения. Таким образом, удалось заполучить большое пространство, на котором могли проходить вече и манифестации. Главная площадь города была украшена плакатами и афишами. Повсеместные лозунги играли очень важную роль в пропагандистской политике новых властей. Их главным заданием было влиять и формировать общественное сознание. «Кто хочет свободной, радостной жизни – пускай голосует за присоединение к великому Советскому Союзу», «Советская власть несет мир и покой всем народам. Пусть живет советская политика мира», «Только советская власть, только коммунистическая большевистская партия может гарантировать всем трудящимся свободную, процветающую и радостную жизнь», «Не присоединенная борьба против врагов народа», «Большевистская партия – единая партия до конца верная и отданная интересам трудящихся». Все эти лозунги привлекали взгляды прохожих не только своим цветом (главным образом, красным), но также должны были пробуждать в

placu planowano zagospodarować wznosząc w jego centrum wielki monument ku czci „wyzwolicieli Zachodniej Białorusi”. Datą odsłonięcia pomnika autorstwa N. Tomskiego, przedstawiającego żołnierza i chłopa wspólnie niosących flagę sowiecką miała, być druga rocznica „wyzwolenia” - 17 września 1941 roku. Atak niemiecki położył jednak kres tym „artystycznym” planom.

Przy Rynku Kościuszki (ul. Sowieckiej) zlokalizowanye były ważne instytucje sowieckie. Idąc w stronę Pałacu Branickich, po prawej stronie mijamy barokowy budynek Klasztoru Sióstr Szarytek. W tych pomieszczeniach władze sowieckie umieściły jeden z dwóch funkcjonujących wówczas w mieście domów dziecka. W nieistniejącym dzisiaj budynku przy ulicy Sowieckiej 27, w siedzibie dawnej Publicznej Bibliotek Miejskiej, zlokalizowana została Biblioteka Obwodowa im. Gorkiego, ze zbiorów której systematycznie usuwano „wrogą literaturę”. Ustalona została lista 241 autorów, których prace miały być wycofane ze zbiorów bibliotecznych. Wśród autorów polskich na pierwszym miejscu uwzględnione zostały nazwiska przedstawicieli elity II Rzeczypospolitej, m. in.: Józef Piłsudski, Roman Dmowski,

suggested erecting a monument to the "liberators of Western Belarus". The date of unveiling the monument (designed by N. Tomski) - a soldier and a peasant jointly carrying a Soviet flag - was to be the second anniversary of the "liberation" - September 17, 1941. The German attack, however, put an end to these plans.

Important Soviet institutions were located in Soviet Street (now Rynek Kościuszki). Approaching the Branicki Palace on the right we can see a baroque building of the Convent of the Sisters of Charity. The Soviet authorities placed there one of two orphanages operating in the city at that time. At 27 Soviet Street the Gorky District Library replaced the City Public Library. The collection was systematically cleared from "hostile literature" after a selection of 241 authors had been established. The list included the representatives of the elite of the Second Republic of Poland for example, Józef Piłsudski, Roman Dmowski, Felicjan Składkowski, Zofia Kossak-Szczucka and Lucjan Żeligowski.

гражданах позитивные ассоциации.

После разрушения Ратуши, символа предыдущей системы, пространство площади планировалось использовать под строительство в его центре монумента на честь «Освободителей Западной Беларуси». Дата открытия памятника авторства Н. Томского, представляющего солдата и крестьянина вместе несущих советский флаг, должна была быть приурочена к второй годовщине «освобождения» - 17 сентября 1941 года. Нападение Германии на СССР, не позволило осуществить эти «художественные» планы.

Возле Рынка Костюшко (улицы Советской) были расположены важные советские учреждения. Идя в сторону Дворца Браницких, с правой стороны мы видим здание в стиле барокко Монастырь Сестер Милосердия. В этих зданиях советская власть разместила один из двух функционирующих тогда в городе детских домов. В несуществующем сегодня доме на улице Советской 27 в усадьбе бывшей Публичной Городской библиотеки, разместилась Областная библиотека им. М. Горького, из сбора книг которой, систематически удалялась «вражеская литература». Был

Felicjan Składkowski, Zofia Kossak-Szczucka, Lucjan Żeligowski.

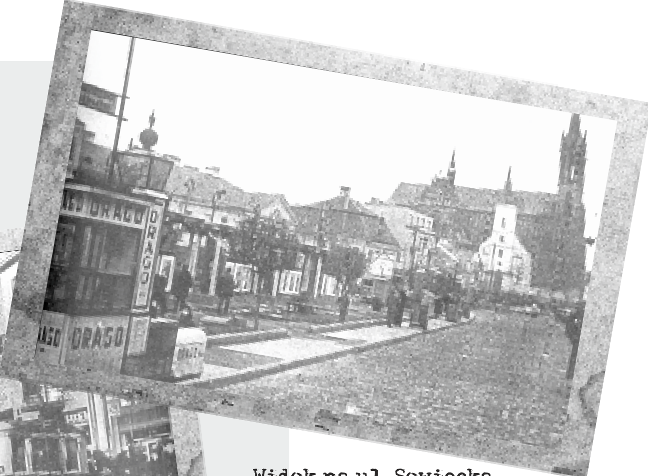
определен список из 241 авторов, труды которых должны были быть выведены из библиотечных фондов. Среди польских авторов на первом месте оказались фамилии представителей II Речи Посполитой, среди них: Юзеф Пилсудский, Роман Дмовский, Фелициан Складковский, Софья Коссак-Щуцкая, Люциан Желиговский.

Wymiana okupantów. Oddziały niemieckie opuszczają Białystok, a na ich miejsce wkraczają żołnierze sowieccy.
The departure of German forces from Białystok and the arrival of Soviet soldiers.
Ротация оккупантов. Немецкие войска покидают Белосток, а на их место входят советские солдаты.

Widok na ul. Sowiecką (Rynek Kościuszki).
Soviet Street (now Kościuszko Market Square).
Вид на ул. Советскую (Рынок Костюшко).

Widok na ul. Sowiecką (Rynek Kościuszki).
Soviet Street (now Kościuszko Market Square).
Вид на ул. Советскую (Рынок Костюшко).

Widok na ul. Sowiecką (Rynek Kościuszki).
Soviet Street (now Kościuszko Market Square).
Вид на ул. Советскую (Рынок Костюшко).

2. Obkom (ob. Pałac Branickich)

Jeżeli przez nierozwagę lub roztargnienie spacerując po ulicach sowieckiego Białegostoku, zapytalibyśmy ówczesnego milicjanta o lokalizację Pałacu Branickich, z pewnością w odpowiedzi usłyszelibyśmy: „Dwarec Branicki, takiego dzies niet, ale Abkom da”. Pałac Branickich stał się bowiem w czasach sowieckich (jako najbardziej reprezentacyjna i przystosowana do celów biurowych budowla miasta – do wojny był ulokowany urząd wojewódzki), siedzibą władz obwodowych (wojewódzkich). Mieścił się tutaj Komitet Obwodowy Komunistycznej Partii (bolszewików) Białorusi. Wszyscy jednak zgodnie z rosyjską tradycją, zamiast pełnej nazwy używali skrótu – Obkom. Był to najważniejszy urząd w całym dawnym województwie białostockim. To tutaj zapadały najważniejsze decyzje.

Sekretarzem białostockiego Obkomu był Siemion Igajew, dotychczasowy II sekretarz mogileńskiego Obkomu. Miał on do dyspozycji 130 urzędników, głównie przybyłych z rejonów sowieckiej Białorusi. Myliłby się jednak, ten

2. The Obkom’s Headquarters (now the Branicki Palace)

If you had asked the policeman, while strolling unhurriedly in the streets of Soviet Białystok, about the location of the Branicki Palace, you would certainly have heard (in Russian) "The palace? It’s not here, but the Obkom is". The Branicki Palace became (as it was the most representative building of the city), the seat of the province’s authorities and a place where the most important decisions were taken. It housed the Provincial Committee of the Communist Party of Bolsheviks of Belarus. People, however, according to the Russian tradition, instead of the full name used the abbreviation - Obkom. The building was supposed to look more Soviet. It was not an easy task considering its imperial character. The first and the cheapest method of changing its appearance was hanging on the facade a giant portrait of Stalin. Another undertaking was erecting the statue of Lenin. It was consistent with the Soviet canons – a memorial monument of the father of the revolution was

2. Обком (ныне Дворец Браницких)

Если бы через свое невнимание и опрометчивость, прогуливаясь улицами советского Белостока, мы спросили тогдашнего полицейского, где находится Дворец Браницких, он с уверенностью бы ответил: «Дворец Браницких? Такого здесь нет, но Обком есть». Дворец Браницких в советские времена стал (как наиболее представительское и адаптированное для административных целей учреждение – до войны, здесь была расположена воеводская администрация), местом расположения областной (воеводской) власти. Там находился Областной Комитет Коммунистической партии (большевиков) Беларуси. Однако все, согласно с русской традицией, вместо полного названия употребляли сокращение – Обком. Это было самое важное управление во всем бывшем Белостоцком воеводстве. Именно здесь принимались самые важные решения.

Секретарем белостоцкого Обкома был Семен Игаев, бывший второй секретарь могиленского Обкома. В своем расположении он имел около

kto myślałby, że na początku okupacji działacze partyjni chętnie przybywali na nowo zdobyte tereny. Osoby oddelegowywane do pracy na ziemiach polskich, jadąc w nieznane, obawiały się znacznego obniżenia poziomu życia. Zgodnie z wpajaną im do głowy propagandą, przedwojenna Rzeczypospolita miała być krajem nędzy i głodu. Spotykało ich rozczarowanie - pełne półki, nieporównywalnie wyższy standard życia. Szybko zapominano o obawach i ściągano do Białegostoku członków rodzin. Jedna z chętnie opowiadanych wówczas anegdot mówiła o żonie wysokiego funkcjonariusza partii, która jadąc do męża wiozła z sobą karton zgniłych ziemniaków. Kobieta przekonana była o tragicznej sytuacji na nowo przyłączonych ziemiach. Jak się łatwo domyśleć, kobieca zaradność nie spotkała się z uznaniem mężczyzny, który popróbowawszy burżuazyjnych delicji, nie chciał powracać do tradycyjnego sowieckiego jadłospisu. Oj, biednej kobiecie dostało się na białostockim dworcu, a wiezione z taką pieczołowitością ziemniaki wylądowały w koszu.

Najważniejszy budynek w mieście - siedziba najwyższych władz musiał się godnie reprezentować. Nie było

usually put up in front of the seat of local authorities.

The secretary of Białystok's Obkom was Semyon Igajew, a former Second Secretary of Mogilno's Obkom, who supervised 130 office workers, mainly newcomers from Soviet Belarus. You would be wrong, however, if you thought that at the beginning of the occupation party activists eagerly flocked to newly acquired territories. In fact, people seconded to work on Polish soil feared a significant fall in the standard of living. They believed the propaganda saying that the pre-war Republic of Poland was a country of poverty and hunger. They were greatly surprised to see well-stocked shelves and an incomparably higher living conditions. The clerks quickly forgot about initial doubts and sent for their family members. One of popular anecdotes describes a wife of a party high-ranker who brought to Białystok a box of rotten potatoes because she was convinced about a tragic economic situation in the newly annexed territories. As you might guess, feminine resourcefulness was strongly disapproved of by her husband. Having tasted bourgeois

130 государственных служащих, главным образом, из ново прибывших регионов советской Беларуси. Ошибался бы, однако тот, кто думал, что в начале оккупации партийные работники охотно приезжали на новоприобретенные территории. Лица, откомандированные к работе на польских землях, уезжая в неизвестность, боялись значительного снижения уровня жизни. Согласно с внушенной в их головы пропагандой, предвоенная Речь Посполитая должна была выглядеть как страна нищеты и голода. Однако, приехав на место, они очень разочаровались, так как их встретили полные полки, и несравненно высший уровень жизни. Быстро запомнив о страхах, административные и партийные работники начали привозить в Белосток членов своих семей. Один из охотно рассказываемых в то время анекдотов рассказывал о жене высокопоставленного партийного чиновника, которая, когда ехала к мужу везла с собой коробку гнилой картошки. Женщина была убеждена в трагической ситуации на новоприобретенных землях. Можно с легкостью догадаться, женская находчивость не встретилась с одобрением мужа, который попробовав буржуазные

to jednak zadanie łatwe, biorąc pod uwagę klasycznie imperialny (magnacki) charakter budowli. Należało go w prosty i szybki sposób zsowietyzować. Pierwszą - najtańszą metodą było zawieszenie na fasadzie olbrzymiego portretu Stalina. Kolejnym przedsięwzięciem było wybudowanie (już w ostatniej fazie okupacji) pomnika Lenina. Zgodne to było z kanonami sowieckimi - monument ojca rewolucji zazwyczaj był lokowany przed siedzibami najwyższych władz w rejonie.

delicacies, he wasn't willing to return to the traditional Soviet menu. He sharply reprimanded the woman and threw the potatoes into the rubbish bin.

деликатесы, не хотел возвращаться к традиционному советскому меню. О, бедной женщине досталось на белостоцком вокзале, а привезенная с такой заботой картошка была выброшена в корзину для мусора.

Самое важное учреждение в городе – администрация наивысшей власти должно было хорошо выглядеть. Однако это было не легкое задание, принимая во внимание классический имперский (магнатский) характер здания. Надо было его в простым и быстрым способом советизировать. Первый – самый дешевый метод предполагал повесить на фасаде огромный портрет Сталина. Следующим методом, было строительство (в последней фазе оккупации) памятника Ленину. Это соответствовало советским канонам – монумент отца революции, как правило, размещался перед учреждениями наивысших властей в регионе.

Siedziba władz obwodowych (Obkomu).
The headquarters of provincial authorities (Obkom).
Усадьба областной власти (Обкома).

3. NKWD (Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł) - Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych, (ob. Urząd Wojewódzki i Sąd Apelacyjny , ul. Mickiewicza 3, 5)

Najbardziej wrogą instytucją, budzącą powszechny strach wśród mieszkańców Białegostoku, bez wątpienia było NKWD. Z Enkawudzistów, w przeciwieństwie do zwykłych sowieckich żołnierzy, nikt nie drwił. Ich po prostu ludzie się bali. Sowieckie służby specjalne zajęły dwa budynku przy Mickiewicza – dotychczasową siedzibę Izby Skarbowej i Sądu Okręgowego. Były to budowle nowoczesne, wzniesione w latach 1928-1931, w pełni przystosowane do potrzeb administracyjnych.

Pierwszym szefem obwodowego NKWD był Aleksander Misiuriew, a następnie Piotr Gładkow i Siergiej Bielczenko. Białostockie NKWD musiało należeć do najsprawniej działających na nowo zajętych ziemiach skoro, jego pierwszy szef Misuriew, otrzymał awans na eksponowane stanowisko pierwszego zastępcy szefa NKWD na Białoruś.

NKWD odpowiadało za wszystkie

3. The NKVD (Narodnyj Komissariat Wnutriennich Diel) - The People's Commissariat of Internal Affairs, (now the Provincial Office and the Court of Appeal, 3, 5 Mickiewicz Street)

The most hostile institution awakening a widespread fear among the inhabitants of Białystok was undoubtedly the NKVD. Soviet special forces seized two buildings in Mickiewicz Street – the present-day seat of the Tax Office and the District Court. These modern buildings were erected in the years 1928-1931 and originally adapted to the office needs.The first head of the provincial NKVD was Alexander Misiuriev followed by Peter Gladkov and Sergei Bielchenko. The NKVD of Białystok must have been the most efficient unit since its first leader Misuriev was later promoted to the first deputy of the Belarusian NKVD. The NKVD was responsible for all kinds of repressions carried out in the city and the province. The commissariat's reports described Białystok as an area with reactionary and conservative dominant forces.

3. НКВД, Народный Комиссариат Внутренних Дел, (польск. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych), улица (ныне Администрация Воеводства и Апелляционный Суд, ул. Мицкевича 3, 5)

Наиболее враждебное учреждение, побуждающее всеобщий страх среди жителей Белостока, без сомнения было НКВД. Из энкаведистов, в отличии от обычных советских солдат, никто насмехался. Люди их просто боялись. Советские службы специального назначения заняли два здания на улице Мицкевича – бывшее здание Налоговой службы и Окружного (районного) суда. Это были современные здания, построенные в 1928-1931 гг., полностью приспособлены для потребностей администрации НКВД. Первым шефом областного НКВД был Алексадр Мисюрев, а потом Петр Гладков и Сергей Бельченко. Белостоцкое НКВД вынуждено было принадлежать к наиболее эффективно действующим на ново занятых землях, поскольку его первый руководитель Мисюрев, авансировал на должность первого заместителя руководителя НКВД на Беларуси.

rodzaje represji prowadzone na terenie miasta i obwodu. W sprawozdaniach Białystok określano jako teren trudnych działań, gdzie dominowały siły „reakcyjno-konserwatywne”. W tej grupie praktycznie znaleźć się mógł każdy, kto nawet w najmniejszy sposób negował lub po prostu nie pasował do nowego systemu. Aresztowania osób podejrzanych o wrogą działalność trwały nieprzerwanie od momentu rozpoczęcia przez Armię Czerwoną interwencji zbrojnej. Szybko zapełniły się piwnice przy Mickiewicza i więzienie na Szosie Południowej (ob. Kopernika).

This description matched virtually anyone who even slightly denied the system or simply did not fit into it. The arrests of people suspected of any hostile activity lasted continuously from the beginning of the Red Army's military intervention. The system’s opponents quickly filled up basements in Mickiewicz Street and the prison in South Street (now Kopernik Street).

НКВД было ответственно за все виды репрессий проводимых на территории города и области. В отчетах Белосток определялся как территория трудных действий, глее доминировали «рекреационно-консервативные» силы. В этой группе практически мог оказаться каждый, кто даже в малейший способ бунтовал или не соответствовал новой системе. Аресты людей подозреваемых во вражеской деятельности длились непрерывно с самого начала военной интервенции Красной Армией. Быстро заполнились все подвалы на улице Мицкевича и тюрьма на Южном шоссе (ныне ул. Коперника).

Budynek Sądu Apelacyjnego – siedziba NKWD w czasie okupacji sowieckiej (fotografia współczesna).
The Court of Appeal - the seat of the NKVD during the Soviet occupation (present day photo).
Здание Апелляционного Суда – усадьба НКВД во времена советской оккупации (современное фото).

4. Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Białorusi (ob. Teatr im. A. Węgierki)

Z siedziby NKWD na Mickiewicza jest tylko parę kroków do teatru na Plantach. To w tym budynku w dniach 28-30 października 1939 roku odbyła się największa impreza teatralna w całej historii przedstawień artystycznych w naszym mieście. Żadna późniejsza, choćby najznakomitsza premiera, nie odbiła się takim echem i nie wywarła tak wielkiego wpływu na życie mieszkańców naszego miasta. Nieprzypadkowo obrady Zgromadzenia Ludowego Zachodniej Białorusi nazwać można spektaklem i to spektaklem perfekcyjnie wyreżyserowanym od początku, czyli od usadzenia deputowanych (osoby lokowano na przemiennie jeden deputowany miejscowy, drugi przybysz ze Związku Sowieckiego), do końca czyli do wystosowania dziękczynnych telegramów w kolejności do Stalina, Mołotowa i Woroszyłowa (wówczas dowodzącego Armią Czerwoną). Nikt nie mógł wyłamać się z wcześniej przygotowanego scenariusza. Gdy podczas głosowania nad członkami delegacji, którzy mieli udać się do Mińska i Moskwy z prośbą o przyłączenie

4. The People's Assembly of Western Belarus (now The Aleksander Węgierko Theatre)

The theatre in the Planty Park is located within a walking distance from the seat of the NKVD in Mickiewicz Street. It is the building which on October 28-30 1939 faced the biggest event in our city's history. The meeting of People's Assembly of Western Belarus could be called a perfectly directed performance starting from a careful allocation of alternating seats to local deputies and newcomers from the Soviet Union, and finishing with issuing thanksgiving telegrams to Stalin, Molotov and Voroshilov (the commanding officer of the Red Army). No one was allowed to break away from a previously prepared script. When the vote on the members of the delegation which was supposed to go to Minsk and Moscow to align north-eastern territories of Second Republic of Poland to the Soviet Union had been cast and three MPs abstained from voting, a break was taken. The basis for their decisions might have been due to sheer human envy, but the

4. Народное Собрание Западной Беларуси (ныне Театр им. А. Венгерки)

От здания НКВД на улице Мицкевича только несколько шагов к театру на Плантах. Это в этом здании 28-30 октября 1939 г. состоялось самое больше театральное представление во всей истории изобретательного искусства в нашем городе. Ни одна позднее поставленная, пусть даже самая известная премьера, не отбилась эхом и не повлияла так на жизнь жителей нашего города. Неслучайно Народное Собрание Западной Беларуси можно назвать спектаклем и, причем, спектаклем, идеально режиссированным от самого начала, от рассадки депутатов (их рассаживали попеременно – один депутат местный, другой – прибывший с Советского Союза), и до конца, (до выдачи благодарственных телеграмм по очереди к Сталину, Молотову, Ворошилову (в то время командующего Красной Армией)). Никто не мог отказаться от заранее приготовленного сценария. Когда во время голосования о членах делегации, которые должны были поехать в Минск и Москву с просьбой о присоединении северно-восточных земель II Речи

północno-wschodnich ziem II Rzeczypospolitej do Związku Sowieckiego, trzech deputowanych wstrzymało się od głosu - zarządzano przerwę. Prawdopodobnie u podstaw ich decyzji leżała zwykła, ludzka zawiść, ale w systemie sowieckim wszystko musiało być idealne. W czasie przerwy skutecznie przekonano wahających się do zmiany decyzji.

Udając się dzisiaj na przedstawienie do naszego miejskiego teatru, warto pamiętać, iż jego nazwa jest także dziedzictwem czasów sowieckich. W sezonie artystycznym 1940/1941 Polski Teatr Dramatyczny Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej – dyrektorem artystycznym był Aleksander Węgierko - został przeniesiony z Grodna do stolicy obwodu i otrzymał wspaniałą siedzibę na białostockich Plantach. Przeprowadzka ta związana była ze zmianą polityki władz sowieckich w stosunku do społeczności polskiej. Po klęsce Francji latem 1940 roku i możliwym szybszym, niż przewidywano wybuchem wojny niemiecko-sowieckiej, należało pozyskać, a przynajmniej zneutralizować miejscowych Polaków. Jednym z elementów tych działań była próba dowartościowania kultury polskiej. Białostocki zespół

Soviet system was supposed to be perfect. During the break the hesitant voters were successfully persuaded to change their decision.

Today, when you go to our municipal theatre, it is worth remembering that its name is also a legacy of the Soviet era. In the artistic season of 1940-1941 the Polish Drama Theatre of the Belarusian Soviet Socialist Republic (whose artistic director was Aleksander Węgierko) was transferred from Hrodna to the capital of the province and got a modern building in the Białystok Park of Planty. This transfer was connected with a policy change towards the Polish community. After the defeat of France in the summer of 1940 and a risk of the outbreak of the German-Soviet war, the authorities aimed at enhancing the status of the local Poles and Polish culture. The Białystok theatre group became a propaganda showcase of the government’s positive actions which were to win the Poles over.

Regardless of political commitment (and only such a theatre had a chance to exist in the Soviet times) a team of artists who gathered in Białystok were extremely skillful. Thanks to a

Посполитой в состав Советского Союза, три депутата воздержались от голосования – был оглашен о перерыв. Очевидно, что в основе их решения лежала обычная людская зависть, но в советской системе все должно было быть идеальным. Во время перерыва решительно удалось переубедить сомневающихся депутатов изменить решение.

Отправляясь сегодня на представление в наш городской театр, стоит помнить, что его название является также наследием советской эпохи. В художественном сезоне 1940/1941 Польский Драматический Театр Белорусской Советской Республики – художественным директором, которого был Александр Венгерко, был перенесен из Гродна в столицу области и получил отличную усадьбу на белостоцких Плантах. Такое перенесение театра было связанно с изменением политики советской власти по отношению к польскому населению. После поражения Франции летом 1940 г. и возможном быстрейшем, чем ожидалось начала советско-немецкой войны, стоило получить, или, по крайней мере, нейтрализовать местных поляков. Одним из элементов этих действий была попытка признания польской культуры. Белостоцкая театральная

teatralny stał się propagandową wizytówką pozytywnych działań zmierzających do zjednania ludności polskiej.

Niezależnie od zaangażowania politycznego (a tylko taki teatr w czasach sowieckich mógł istnieć) zespół artystów, który zebrał się wówczas w Białymstoku reprezentował najwyższy poziom umiejętności. Dzięki splotowi różnych okoliczności, ucieczce dużej części artystów (głównie narodowości żydowskiej) z Warszawy oraz przenosinom z Grodna, członkami zespołu stały się gwiazdy przedwojennego kina i teatru polskiego – Tola Mankiewiczówka, Jacek Woszczerowicz, Aleksander Węgierko. W normalnych okolicznościach nigdy do Białegostoku pewnie by nie trafili.

variety of circumstances - an escape of numerous Jewish artists from Warsaw and newcomers from Hrodna, the theatre's team gained stars of the pre-war Polish cinema and theatre - Tola Mankiewiczówna, Jacek Woszczerowicz or Aleksander Węgierko. Under other circumstances they might have never come to Białystok.

группа стала пропагандистской визиткой позитивных действий, целью которой было объединение польского населения.

Независимо от политической приверженности (а только такой театр в советские времена мог существовать) группа артистов, которая собралась тогда в Белостоке, представила высший уровень мастерства. Благодаря сплетению разнообразных обстоятельств, бегству большой части артистов (главным образом Евреев) из Варшавы, а также перенесению из г. Гродно, членами группы стали звезды передвоенного кино и польского театра – Толя Манкевичувка, Яцек Вощерович, Александр Венгерко. В нормальных жизненных условиях, они бы никогда бы в Белостоке не оказались.

Miejsce obrad Zgromadzenia Ludowego Białorusi Zachodniej w dn. 28-30 października 1939 r.
A meeting venue of the People's Assembly of Western Belarus on 28th-30th October 1939.
Место заседаний Народной Ассамблеи Западной Белоруссии в днях: 28-30 октябрь 1939 г.

Przedstawiciele Zgromadzenia Ludowego Białorusi Zachodniej, 1939 r.
Representatives of the People's Assembly of Western Belarus, 1939.
Представители Народной Ассамблеи Западной Белоруссии, 1939 г.

5. Instytut Pedagogiczny w Białymstoku, ul. Armii Czerwonej 63 (ob. Warszawska)

Spod siedziby teatru proponuję na dalszy spacer udać się w stronę ulicy Armii Czerwonej (ob. Warszawska). Tam to w przedwojennym budynku Państwowego Gimnazjum im. Józefa Piłsudskiego (ob. Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu w Białymstoku), ulokowana została pierwsza wyższa szkoła w Białymstoku. Tak, tak proszę Państwa!!! Historycznie pierwszą wyższa szkołą w naszym regionie nie była Wyższa Szkoła Inżynierska (ob. Politechnika Białostocka), ani Filia Uniwersytetu Warszawskiego (Uniwersytet w Białymstoku), a właśnie stworzony w listopadzie 1939 roku przez sowietów Instytut Pedagogiczny. W jego ramach funkcjonowały dwa wydziały: Matematyczno-Fizyczny i Filologiczno-Historyczny. Kadra naukowa składała się z osób przybyłych ze wschodnich obwodów Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej (głównie z Mińska), miejscowych przedwojennych nauczycieli szkół średnich oraz uciekinierów z zachodnich województw II Rzeczypospolitej.

5. The Pedagogical Institute in Białystok, Red Army Street (now Warszawska Street)

From the theatre I suggest taking a walk towards Red Army Street (now Warszawska Street). In a pre-war building of the Józef Piłsudski State Gymnasium (now the Faculty of Economics at the University of Białystok), the authorities established the first higher school in Białystok. Surprising as it is, the first school of higher education in our region was not the Higher School of Engineering (now the Białystok University of Technology), or the Branch of Warsaw University (now the University of Białystok), but the Pedagogical Institute created in November 1939 by the Soviets. It had two departments: Mathematics and Physics, and Philology and History. The academic staff consisted of scholars who had come from eastern districts of the Belarusian Soviet Socialist Republic (mainly from Minsk), pre-war local school teachers, and refugees from the western provinces of the Second Republic of Poland. The first call for the institute's candidates

5. Педагогический институт в Белостоке, ул. Красной Армии 63 (ныне Варшавска)

От здания театра предлагаю дальнейшую прогулку пройтись в сторону улицы Красной Армии (ныне Варшавска). Именно там, в предвоенном здании Государственной Гимназии имени Юзефа Пилсудского (ныне Экономический факультет Белостоцкого университета), было размещено первое высшее учебное заведение в Белостоке. Да, да, уважаемые господа!!! Исторически первым высшим учебным заведением в нашем регионе не была Высшая школа инженерии (ныне Белостоцкая политехника), а не филия Варшавского Университета (Белостоцкий университет), а именно созданный советами в ноябре 1939 года Педагогический институт. В его рамах функционировало два факультета: Математико-Физический и Филолого-Исторический. Научный штат состоял из людей прибывших с восточных областей Белорусской Социалистической Советской Республики (главным образом из Минска), местных представителей средних школ, а также беженцев из западных воеводств II Речи

Pierwszy nabór kandydatów do Instytutu miał miejsce na początku 1940 roku.

took place at the beginning of 1940.

Посполитой. Первый набор кандидатов в Институт состоялся в начале 1940 года.

Instytut Pedagogiczny w Białymstoku, 1940 r.
The Pedagogical Institute in Białystok, 1940.
Педагогический Институт в Белостоке, 1940 г.

6. Gorkom, ul. Armii Czerwonej 21 (ob. Warszawska)

Idąc dalej ulicą Armii Czerwonej (ob. Warszawską) w stronę ulicy Lenina (ob. Sienkiewicza) dochodzimy do skrzyżowania z ulicą Czkałowa (ob. Pałacowa). Tutaj w miejscu domu handlowego mieścił się przed wojną budynek Zarządu Miejskiego w Białymstoku. Został on we wrześniu 1939 roku przejęty przez sowiecki Zarząd Tymczasowy Miasta Białegostoku, który po formalnym przyłączeniu tych ziem do Związku Sowieckiego, zamienił nazwę na Komitet Miejski (w skrócie Gorkom).

Pierwszym sekretarzem Gorkomu był Grysza Gierszman. W tym budynku zapadały najistotniejsze decyzje dotyczące funkcjonowania miasta, np. to Gorkom wydał zalecenie zmiany nazw ulic w Białymstoku.

6. The Gorkom's Headquarters, 21 Red Army Street (now Warszawska Street)

Going further down Red Army Street (now Warszawska Street) towards Lenin Street (now Sienkiewicz Street) you can get to the crossroads with Chkalov Street (now Pałacowa Street). The building you can see there, before the war housed the Municipal Council of Białystok. In 1939 it was taken over by the Soviet Provisional Board of the City of Białystok, which after the annexation of Polish territories to the Soviet Union, changed its name to the City Committee (abbreviated to the Gorkom). The first secretary of the Gorkom was Grisha Gershman. The committee took the most important decisions regarding the city, for example it issued a street change act.

6. Горком, ул. Красной Армии 21 (ныне Варшавска)

Двигаясь дальше по улице Красной Армии (ныне Варшавская) в сторону улицы Ленина (ныне Сенкевича) приблизимся к пересечению с улицей Чкалова (ныне Палацова). Здесь на месте торгового центра был перед войной дом Городского управления в Белостоке. В сентябре 1939 года он перешел в руки советского Временного Управления Города Белосток, а после формального включения этих земель в состав Советского Союза изменил название на Городской Комитет (в сокращении Горком).

Первым секретарем Горкома был Гриша Гершман. В этом здании принимались самые важные решения, касающиеся функционирования города, например, это Горком выдавал рекомендации по изменению названий улиц в Белостоке.

Siedziba Tymczasowego Zarządu Miejskiego (nieistniejący budynek magistratu na skrzyżowaniu ulic Warszawskiej i Pałacowej).

The seat of the Provisional Municipal Board (a non-existent municipal building at the intersection of present day Warszawska Street and Pałacowa Street).
Усадьба Временного Муниципального Совета (несуществующий дом магистрата на перекрестке улиц Варшавской и Палацовой).

7. Średnia Szkoła Nr 15, Dom Partii, ul. Tołstoja 9 (ob. Kościelna)

Władze sowieckie starały się istniejące budynki jak najszybciej zaadoptować do swoich potrzeb. Dlatego też w tych samych pomieszczeniach często lokowano identyczne instytucje sowieckie. Dobrym przykładem może być przedwojenne Liceum i Gimnazjum Męskie przy ulicy Kościelnej (ob. VI Liceum Ogólnokształcące). W tym budynku władze sowieckie umieściły jedną z trzydziestu funkcjonujących w mieście szkół. Średnia Szkoła nr 15 była w pełni placówką rosyjskojęzyczną. Dużą część uczniów stanowiły dzieci dygnitarzy sowieckich przybyłych ze wschodu. Z racji składu narodowościowego miała być to wzorowa instytucja pedagogiczna. O randze placówki może świadczyć także fakt, iż w należącej do kompleksu szkolnego, zbudowanej w 1926 roku sali reprezentacyjnej, władze zlokalizowały Dom Partii. Odbywały się tam różnego rodzaju uroczystości, szkolenia.

7. Secondary School No 15, The Party Building, 9 Tolstoy Street (now Kościelna Street)

The Soviet authorities tried to adopt the existing buildings to their original needs as soon as possible. The pre-war Men's High School and Gymnasium in Kościelna Street (now High School No 6) remained an educational institution. The Soviets placed there one of thirty schools operating in the city. Secondary School No 15 was fully Russian-speaking. A large part of its students were children of Soviet dignitaries who had come from the east. Because of the ethnic composition it was to be an exemplary teaching institution. Moreover, its most representative hall (built in 1926) served as a party house (the place where the assemblies of the party members were held). It was also the venue for all kinds of celebrations or training courses.

7. Средняя школа номер 15, Дом Партии, ул. Толстого 9 (ныне Костельна)

Советская власть старалась как можно быстрее адоптировать существующие здания для собственных потребностей. Поэтому в тех же помещениях часто находились идентичные советские учреждения. Хорошим примером может быть предвоенный Городской Лицей и Гимназия по улице Костельной (ныне VI Общеобразовательная средняя школа (лицей)). В этом здании советская власть разместила одну из тридцати функционирующих в городе школ.

Общеобразовательная средняя школа номер 15 была полностью русскоязычной. Большинство учеников составляли дети советских сановников прибывших с востока. Предусматривалось, что по национальному составу, эта школа должна была стать образцовым образовательным учреждением. О ранге и значимости объекта может говорить и тот факт, что в принадлежащем к школьному комплексу, построенном в 1926 году, актовом зале советская власть поместила Дом Партии. Там проходили разного рода торжества и обучение.

Średnia Szkoła Nr 15, 1940 r.
Secondary School No. 15, 1940. / Средняя школа № 15, 1940 г.

8. Ulica Lenina (ob. Sienkiewicza)

8a. Białostocki Związek Pisarzy Sowieckich, ul. Lenina 42

Do centrum proponuję wrócić ulicą Lenina (ob. Sienkiewicza) odwiedzając po drodze kilka sowieckich instytucji kultury. W kamienicy nr 42 przy ulicy Lenina swoją siedzibę miał Białostocki Związek Pisarzy Sowieckich, na czele którego stał Hirsz Smolar. Władze partyjne wiele uwagi poświęcały odpowiedniemu politycznemu przygotowaniu twórców. Na nich to bowiem w dużej mierze spoczywać miał ciężar przyszłej pracy agitacyjnej wśród miejscowej ludności. Stanowili awangardę lokalnej krystalizującej się inteligencji sowieckiej.

8b. Kino „Spartak", ul. Lenina 22

Przechodząc obok kamienicy przy ulicy Lenina 22 wprost nie można nie zajść do przedwojennego kina „Apollo" - w czasach sowieckich „Spartak", na jeden ze szlagierów kinematografii sowieckiej. Do wyboru był cały szereg różnego rodzaju produkcji dokumentalnej i fabularnej. Wśród dokumentów można wymienić takie tytuły jak:

8. Lenin Street (now Sienkiewicz Street)

8a. The Białystok Union of Soviet Writers, 42 Lenin Street

I suggest going back to the centre along Lenin Street (now Sienkiewicz Street) and visiting a few Soviet cultural institutions. At 42 Lenin Street there was The Białystok Union of Soviet Writers headed by Hirsh Smolar. Party authorities devoted a lot of attention to the political preparation of the authors. They were supposed to bear the burden of canvassing the locals in the future and were treated as the vanguard of new local Soviet intelligentsia.

8b. Spartak Cinema, 22 Lenin Street

The building at 22 Lenin Street housed the pre-war cinema "Apollo" - in the Soviet times it was called "Spartak" and no passer-by would miss a Soviet blockbuster. There were a variety of documentaries and feature films. The documentaries included such titles as: "The Arctic Voyage",

8. Улица Ленина (ныне Сенкевича)

8а. Белостоцкий Союз Советских Писателей, ул. Ленина 42

В центр предлагаю вернуться по улице Ленина (ныне Сенкевича) посетив по дороге несколько советских учреждений культуры. В здании номер 42 на улице Ленина размещен был Белостоцкий Союз Советских Писателей, во главе которого стал Хирш Смоляр. Партийная власть много внимания уделяла соответственной политической подготовке писателей. Это на них в большей мере лежала ответственность будущей агитационной работы среди местного населения. Они были авангардом местной кристаллизирующейся советской интеллигенции.

8б. Кинотеатр «Спартак», ул. Ленина 22

Проходя мимо здания по улице Ленина 22, просто не возможно не зайти в предвоенный кинотеатр «Аполло» - в советские времена «Спартак», на один из шлягеров советской кинематографии. На выбор был целый ряд различного вида продукции документальных и художественных фильмов. Среди документальных фильмов, можно

„Arktyczny rejs”, „Biblioteka im. Lenina”, „Muzeum Czajkowskiego”, „Kołchozowe tańce”, „Święto stalinowskiego lotnictwa”, „Pociąg jedzie do Moskwy”, „Sowiecka Białoruś”., natomiast wśród filmów fabularnych wskazać można następujące dzieła: „Czapajew”, „Trylogia o Maksymie”, „Wielki obywatel”, „Ziemia woła”, „Suworow”, „Piotr I”, „Aleksander Newski”. Należy pamiętać, iż w komunistycznym modelu najważniejszy był wydźwięk ideologiczny, dlatego też celem funkcjonowania kin nie były korzyści ekonomiczne, a zapoznanie obywatela z repertuarem, treścią i przesłaniem filmu sowieckiego. Widz zdany został jedynie na pozycje oficjalnie zaakceptowane, zgodne z ogólnie przyjętymi założeniami prezentowania otaczającej rzeczywistości. Uczestnicząc w seansach filmowych, często nie do końca zdawał sobie sprawę, iż podlega odgórnej (wyreżyserowanej) indoktrynacji, a to, co wydawało się niewinnym filmem komediowym (np. arcydzieło komediowe „Wołga, Wołga”) było faktycznie po mistrzowsku przygotowaną gloryfikacją sowieckiego modelu życia.

"The Lenin Library", "The Tchaikovsky Museum", "The Kolhoz Dances", "The Feast of the Stalinist Aviation", "The Train Goes to Moscow", "The Soviet Belarus". The feature films were as follows:"Chapaev", "TheTrilogy of Maxim", "The Great Citizen", "The Earth is Calling", "Suvorov", "Peter I", "Alexander Nevsky". Please note that in the communist model ideological overtones were the most important, and therefore, the only goal of the cinema was to familiarize audience with the repertoire, content and the message of the Soviet film. The viewer had no choice but to watch only officially accepted movies and thus subject to top-down indoctrination. Many a time what seemed to be an innocent comedy (e.g. a masterpiece "Volga, Volga") was actually a skillfully prepared glorification of the Soviet model of life.

выделить такие названия как: «Арктический рейс», «Библиотека им. Ленина», «Музей Чайковского», «Колхозные танцы», «Праздник сталинской авиации», «Поезд идет в Москву», «Советская Беларусь». Среди художественных фильмов, стоит обратить внимание на такие как: «Чапаев», «Трилогия о Максиме», «Великий гражданин», «Член правительства», «Суворов», «Петр I», «Александр Невский». Не стоит забывать, что в коммунистической модели самым важным был идеологический подтекст, поэтому, также целью функционирования кино не была экономическая польза, а ознакомление граждан с репертуаром, содержанием и сообщением советского фильма. Зритель должен полагаться только на официально утвержденные позиции, согласно с общепринятыми принципами представления окружающей действительности. Участвуя в киносеансах, человек часто не полностью осознавал, что подлежит сверху режиссированной индоктринации, и, казалось бы, в невинной комедии (например, комедийный шедевр «Волга, Волга») было фактически мастерски представлено прославление советской модели жизни.

Widok na ul. Lenina (ul. Sienkiewicza), 1939 r.
Lenin Street (now Sienkiewicz Street), 1939. / Вид на улицу Ленина (ул. Сенкевича Sienkiewicza), 1939 г.

Widok na ul. Lenina (ul. Sienkiewicza, fotografia współczesna).
Lenin Street (now Sienkiewicz Street - present day photo), / Вид на улицу Ленина (ул. Сенкевича Sienkiewicza - современное фото)

9. Dworzec Poleski, ul. Ordzonkidze (ob. Fabryczny, ul. Traugutta)

Wbrew temu, do czego chciały przekonać władze sowieckie, lata 1939-1941 w Białymstoku to nie nowa wyższa szkoła, polski teatr, kina, to przede wszystkim wszechobecne represje. Jednym z najbardziej złowrogich miejsc związanych z represjami był Dworzec Poleski, w czasach sowieckich zwany już Fabrycznym. To tutaj tysiące mieszkańców Białegostoku i Białostocczyzny widziało miasto po raz ostatni. Zastosowanie odpowiedzialności zbiorowej w postaci masowych wywózek było nowym rodzajem represji, z jakim spotkała się społeczność Białegostoku. Wywózki nie ominęły żadnej z narodowości, jednak podobnie jak w przypadku aresztowań, w największym stopniu dotknęły ludność polską. W latach 1940-1941 władze sowieckie przeprowadziły na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej cztery zasadnicze akcje deportacyjne. Oblicza się, że z samego Białegostoku deportowanych zostało ponad 20 tysięcy osób. Wywózkami objęci zostali zarówno rdzenni mieszkańcy Białegostoku,

9. The Polesye Railway Station, Ordzonkidze Street (now Fabryczny Railway Station, Traugutt Street)

Contrary to what the Soviet authorities said, the years 1939-1941 in Białystok did not mean a new college, a Polish theatre or a cinema, they did mean ubiquitous repressions. One of the most sinister places was the Polesye Railway Station, called Fabryczny also in the Soviet times. It was the place where thousands of people from Białystok and Białystok Province saw the city for the last time. The collective responsibility leading to mass deportations repressed the local community. The deportations did not spare any nationality but, as in the case of widespread arrests, it was the Polish population which suffered most. In 1940-1941 the Soviets deported over 20,000 city dwellers. The deportees were both locals, as well as refugees from western provinces of the Second Republic of Poland, who in Białystok tried to find a shelter from the German occupation.

9. Полесский вокзал; ул. Орджоникидзе (ныне Фабричный, ул. Траугутта)

Вопреки тому, к чему хотели переубедить советские власти, 1939-1941 гг. в Белостоке это не была новая высшая школа, польский театр, кино, это, прежде всего, тотальные репрессии. Одним из наиболее зловещих мест связанных с репрессиями был Полесский вокзал, в советские времена уже именуемый Фабричным. Это здесь тысячи жителей Белостока и Белосточчины видели город в последний раз. Использование коллективной ответственности в форме массовых депортаций было новым видом репрессий, с которым имело дело общество Белостока. Выселения не пощадили ни одной национальности, однако, подобно как и в случае арестов, в наибольшей мере коснулись польского населения. В 1940-1941 гг. советская власть на восточных землях Второй Речи Посполитой провела четыре основных акции депортации. Подсчитано, что из одного только Белостока выселено более 20 тысяч человек. Депортированы были как коренные жители Белостока, так и

jak i uciekinierzy z zachodnich województw II Rzeczypospolitej, którzy w Białymstoku próbowali znaleźć schronienie przed okupacją niemiecką.

беженцы из западных воеводств II Речи Посполитой, которые в Белостоке пробовали найти убежище от немецкой оккупации.

Tory stacji poleskiej (fotografia współczesna).
Rails in the Polesye Railway Station (present day photo).
Полеская Железнодорожная станция (современное фото).

Trasa A - mapa współczesna / Za pierwszego Sowieta (1939-1941)
Route A - present day map / The Soviet times (1939-1941)
Маршрут А - современное / Во времена первых Советов (1939-1941)

1
2
3
4
5
6
7
8
8a
8b
9

BOJARY
OS. PIASTA
OS. PIASTA II
PIASKI
OS. MICKIEWICZA
SKORUPY
BKS Jagiellonia
Pałac Branickich siedziba Akademii Medycznej
Park Pałacowy
Park Stary Ks. J. Poniatowskiego
Park Zwierzyniecki
Filharmonia
Fabryka Biały-Biał
St. Białystok Fabryczny

Trasa B - mapa współczesna / Koniec starego miasta - okupacja niemiecka (1941-1944)
Route B - present day map / The end of the old city - the German occupation (1941-1944)
Маршрут Б - современное / Конец старого города - немецкая оккупация (1941-1944)

Trasa B

Koniec starego miasta
- okupacja niemiecka (1941-1944)

Białystok – stolica niemieckiego Bezirk Białystok

Rano w niedzielę 22 czerwca 1941 roku niespodziewanym dla Armii Czerwonej atakiem Wermachtu rozpoczęła się wojna niemiecko-sowiecka. Białystok już 27 czerwca 1941 roku został zajęty przez wojska niemieckie. Była to już druga okupacja niemiecka Białegostoku podczas tej wojny. Krótko, bowiem zaledwie kilka dni, Niemcy przebywali w Białymstoku we wrześniu 1939 roku. Wówczas, okupacja trwała od 15 do 22 września, kiedy to zgodnie z decyzjami Paktu Ribbentrop-Mołotow i ustaleniami poczynionym przez lokalnych dowódców niemieckich i sowieckich, Wermacht opuścił miasto. Niemcy, wiedząc, że będą musieli opuścić Białostocczyznę, nie tworzyli trwałych struktur okupacyjnych. Powołano jedynie Wojskową Komendę Miasta, a miejscowej ludności nakazano złożenie broni. Dochodziło co prawda do antyżydowskich ekscesów, jednak miały one ograniczony charakter. Szacuje się, iż w przeciągu kilku dni okupacji

Route B

The end of the old city
- the German occupation
(1941-1944)

Białystok - the capital of German Bezirk Białystok

On Sunday morning June 22 1941 an unexpected attack of the Wermacht on the Red Army started a German-Soviet war. On June 27 1941 German troops entered the city. It was the second German occupation of Białystok during World War II. Nazis had already stayed in the city for a few days in 1939. The occupation had lasted from 15th to 22nd September, when, according to the Molotov-Ribbentrop Pact and an agreement between local German and Soviet commanders, the Wehrmacht had left the city. The Germans had not formed any long-lasting administrative structures. They had only established the Military Headquarters of the City and local people had been ordered to lay down their arms. There also had been some anti-Jewish riots, and dozens of people lost their lives.

The period of the German occupation was soon seized by nearly two-year repressions of

Маршрут Б

Конец старого города
- немецкая оккупация (1941-1944)

Белосток – столица немецкого Bezirk Белосток

В воскресенье утром, 22 июня 1941 года неожиданным для Красной Армии нападением Вермахта началась немецко-советская война. Уже 27 июня 1941 года Белосток был оккупирован немецкими войсками. Это была вторая немецкая оккупация Белостока во время войны. Кратко, всего несколько дней, немцы были в Белостоке в 1939 году. Тогда, оккупация продолжалась с 15 по 22 сентября, когда в соответствии с решениями пакта Молотова-Риббентропа и договоренностями, достигнутыми между местными командирами немецкой и советской армии, войска Вермахта покинули город. Немцы, зная, что они должны будут покинуть Белосточчину, не создавали стабильных оккупационных структур. Был создан только Военный городской штаб, и местные жители получили приказ сложить оружие. Случались, время от времени, анти еврейские эксцессы, однако они имели ограниченный характер. Подсчитано, что в течение нескольких дней оккупация унесла

życie straciło kilkadziesiąt osób.

Ten kilkudniowy, w miarę spokojny uwzględniając realia wojenne, okres niemieckiej okupacji, szybko zatarty został prawie dwuletnimi represjami sowieckich rządów. Dlatego też, kiedy ponownie 27 czerwca 1941 roku do Białegostoku wkroczyły oddziały Wermachtu, część ludności, zwłaszcza ta doświadczona represjami komunistycznymi, witała początek rządów niemieckich z wyraźną ulgą.

Miała to być jednak zupełnie inna okupacja, niż ta z września 1939 roku. Pierwszym celem działalności Niemiec była szybka likwidacja pozostałości sowieckich struktur administracyjnych. Niemcy zachęcali miejscową ludność do wydawania osób współpracujących z władzami komunistycznymi. Dochodziło do aktów samosądów. Ludność żydowska oskarżana była o przychylny stosunek do niedawnych władz sowieckich. W niemieckiej propagandzie, każdy Żyd był zwolennikiem komunizmu, z którym Wermacht toczył wojnę w obronie zachodniej, europejskiej cywilizacji.

Już pierwszego dnia okupacji niemieckiej, miejscowa ludność mogła poznać styl nowej władzy. Pierwszymi represjami, mającymi charakter organizowanych przez żołnierzy niemieckich pogromów,

the Soviets. Therefore, when on June 27 1941 the Wehrmacht troops entered Białystok again, numerous local residents, especially the ones who had experienced the communist terror, welcomed the beginning of the German rule with a sign of relief. However, it was to be a completely different occupation than that of September 1939. The first objective of the German authorities to was abolish the remaining Soviet administrative structures and encourage local people to denounce citizens cooperating with them. There were numerous lynchings. The Jewish population was accused of a positive attitude to the Soviet authorities. In the German propaganda every Jew was a supporter of communism, which the Wehrmacht fought against in defense of the Western European civilization. The first repressions – pogroms – inspired by the Germans initiated the extermination of the city's Jewish population. Only on the first day of the occupation the "cleansing the city from the communist element" (as the action was called) cost the lives of 2,500 people. In the following days repressive actions continued.

жизни десятков людей.

Этот краткосрочный, в меру спокойный, если принимать во внимание реалии войны, период немецкой оккупации, был быстро забыт в связи с практически двухлетними репрессиями советской власти. Поэтому, когда 27 июня 1941 года войска Вермахта снова вошли в Белосток, часть населения, которая испробовала коммунистических репрессий, приветствовала начало немецкого правления с большим облегчением.

Это должна была быть совершенно иная оккупация, чем та, что имела место в сентябре 1939 года. Первой целью Германии была быстрая ликвидация остатков советских административных структур. Германия призывала местное население сдавать людей, сотрудничающих с коммунистической властью. Имели место акты самосуда. Еврейское население обвинялось в положительном отношении к недавней советской власти. В немецкой пропаганде каждый еврей был сторонником коммунизма, с которым Вермахт вел войну, в защиту западной европейской цивилизации.

Уже в первый день оккупации местное население смогло узнать стиль новой власти. Первыми

objęta została ludność żydowska. Był to początek eksterminacji całej ludności żydowskiej miasta Białegostoku. Tylko pierwszego dnia okupacji w ramach akcji „oczyszczania miasta z elementu komunistycznego" zginęło ok. 2,5 tysiąca osób. W kolejnych dniach kontynuowano akcje represyjne. Zajmowały się tym głównie oddziały specjalnego komanda policyjnego (Einsatzgruppen), których celem było czyszczenie zaplecza frontowego z komunistów i byłych żołnierzy Armii Czerwonej. W rzeczywistości, oznaczało to głównie represje w stosunku do ludności żydowskiej. W Białymstoku, ze zbrodniczych działań w pierwszym okresie okupacji, zasłynął zwłaszcza operujący przy dowództwie IX Armii, Batalion 316.

Kolejnym etapem represji skierowanym w stronę ludności żydowskiej było stworzenie getta. Administrację getta stanowił Judenrat, zobowiązany wykonywać polecenia władz niemieckich. Przewodniczącym Judenratu został naczelny rabin Białegostoku dr Gedali Rozenmann, ale faktycznie życiem w getcie kierował jego zastępca Efroim Barasz. Judenrat nie cieszył się popularnością wśród Żydów. Traktowany był jako narzędzie niemieckiej represji. Zarząd getta musiał codziennie

They were carried out mostly by special police commandos (Einsatzgruppen), whose purpose was to clear the front's back of the communists and former Red Army's soldiers. Battalion 316 of IX Army became notorious in the city for its criminal record.

The next stage of repressions directed at the Jewish population was creating a ghetto. It was administered by the Judenrat, which followed German orders. The Chairman of the Judenrat was the chief rabbi of Białystok, Dr. Gedali Rozenmann, but actually, it was his deputy, Efroim Barasz, who managed the ghetto. The Judenrat was not at all popular with the local Jews. It was treated as a tool of the German repression. The ghetto's board members had to take daily orders at the Gestapo's headquarters. The Białystok ghetto, due to the production for the German army, functioned until the summer of 1943, while Jewish communities in smaller cities and towns of Białystok Province had been liquidated earlier. The occupants assigned Białystok an important administrative role. It became the capital of an independent

репрессиями, имеющими характер погромов, организованных немецкими солдатами, было объято еврейское население. Это послужило началу истребления еврейского населения в городе Белосток. Только в первый день оккупации в рамах акции «очищения города от коммунистических элементов» погибло около 2,5 тысяч человек. В последующие дни репрессивные акции продолжались. Занимались этим, главным образом, специальные подразделения полиции (Einsatzgruppen), целью которых была зачистка фронтовых тылов от коммунистов и бывших солдат Красной Армии. На самом деле, это означало репрессии, по отношению к еврейскому населению. В Белостоке, в результате преступной деятельности, в первый период оккупации, прославился особенно при командовании IX Армии, Батальон 316.

Следующим этапом репрессий по отношению к еврейскому населению было создание гетто. Администрацией гетто был Юденрат (Judenrat), который должен был выполнять инструкции немецких властей. Председателем Юденрата был главный раввин Белостока доктор Гедали Розенманн (Gedali Rozenmann), но фактически жизнью

stawiać się po rozkazy w siedzibie Gestapo. Getto białostockie, dzięki prowadzonej działalności produkcyjnej na rzecz wojska niemieckiego, funkcjonowało stosunkowo długo, bo aż do lata 1943 roku, podczas gdy społeczności w innych mniejszych miastach i miasteczkach okręgu białostockiego zostały zlikwidowane już wcześniej.

W okupacyjnych planach niemieckich, Białystok odgrywał istotną rolę administracyjną. Stał się stolicą samodzielnego okręgu administracyjnego Bezirk Białystok (Bezirk – niem. okręg), który rozkazem Hitlera podporządkowany został gauleiterowi NSDAP w Prusach Wschodnich, Erichowi Kochowi. Była to zapowiedź włączenia w niedalekiej przyszłości okręgu białostockiego do Prus Wschodnich. Nowa jednostka administracyjna swoim zasięgiem objęła, istniejący w czasach sowieckich, obwód białostocki z poszerzeniem o część gmin wchodzących wcześniej w skład obwodu brzeskiego (gminy z rejonów brzeskiego i prużańskiego).

Erich Koch mając szereg innych ważnych obowiązków - był nadprezydentem Prus Wschodnich i szefem administracji niemieckiej na Ukrainie - scedował kierowanie Zarządem Cywilnym Okręgu

administrative district - Bezirk Białystok (Bezirk – from German: district) supervised by Erich Koch, the Gauleiter of the NSDAP in East Prussia. The new unit covered the province and communes that formerly had belonged to Brest Province (the districts of Pruzana and Brest). Erich Koch, who was the governor of East Prussia and head of the German administration of Ukraine, ceded the management of the Civil Board of Białystok Province to his deputy Dr. Fridrich de Brix (appointed at the end of 1941). Until the end of the occupation, he was the most important person in the civilian German administration in Białystok. The offices of the Civil Board were located in the Branicki Palace. Erich Koch used to stay at the Lubomirski Palace in Dojlidy.

The first governor of occupied Białystok was Riegiest, soon replaced by the former mayor of Insterburg, Dr. Schwendovius. The head of the Gestapo became Lothar Heimbach. From the beginning of 1942 the security service applied reprisals to maintain the order in the city. There were summary courts (Standgericht), which used to reach harsh verdicts. The death

в гетто руководил его заместитель Эфраим Бараш (Efraim Barasz). Юденрат не пользовался популярностью среди евреев. Он воспринимался как инструмент немецких репрессий. Управление гетто вынуждено было ежедневно присутствовать в штаб-квартире гестапо, чтобы получить приказы. Белостокское гетто, благодаря ведению хозяйственной деятельности для немецкой армии функционировало относительно долго, до лета 1943 года, а общины в других небольших городах и населенных пунктах района Белостока были ликвидированы ранее.

В планах немецкой оккупации, Белосток, играл важную административную роль. Он стал столицей независимого административного округа Bezirk Белосток (Bezirk - нем. район, округ), который по приказу Гитлера был подчинен гаулейтеру НСДАП (Национал-социалистическая немецкая рабочая партия) в Восточной Пруссии Эриху Коху. Это было объявление о включении Белостокского округа (района) в ближайшем будущем к Восточной Пруссии. Новая административная единица своим диапазоном охватывала существующую в советские времена Белостокскую область с расширением на часть

Białostockiego na swojego zastępcę. Faktycznie okręgiem białostockim kierował powołany w końcu 1941 roku dr Fridrich de Brix. Był on, do końca okupacji, najważniejszą osobą w cywilnej administracji niemieckiej w Białymstoku. Biura Zarządu Cywilnego Okręgu Białostockiego ulokowano w budynku Pałacu Branickich. Natomiast do dyspozycji Ericha Kocha, w czasie jego wizyt w Białymstoku, oddany został Pałacyk Lubomirskich na Dojlidach. Pierwszym szefem okupowanego miasta został Riegiest, zmieniony jednak szybko na byłego burmistrza Insterburga dr. Schwendoviusa. Na czele białostockiego Gestapo stał Lothar Heimbach. Od początku 1942 roku, zgodnie z rozkazem Ericha Kocha, służb bezpieczeństwa mogła stosować akcje odwetowe w celu utrzymania porządku w mieście. Działały sądy doraźne, które ferowały wysokie wyroki. Kara śmierci groziła za szereg wykroczeń - od działalności w ruchu podziemnym, przez pomoc Żydom, aż po unikanie pracy fizycznej. Dokonywano masowych egzekucji. Miejsca kaźni Białostoczan znajdowały się w Pietraszach, Grabówce i Bacieczkach. Stosowano represje o charakterze masowym, brano zakładników, których przetrzymywano w biało-

penalty was imposed for a number of offenses – participating in the underground movement, helping the Jews or avoiding physical labour. The Gestapo carried out mass executions in Pietrasze, Grabówka and Bacieczki. It was also responsible for repressions and taking hostages, who were kept in Białystok prison in Kopernik Street and then transported to Auschwitz, Sztutthof, Gross-Rosen and Ravensbruck. The entire industry of the city (e.g. textile factories) was targeted at the military needs of the Third Reich. The best buildings in the city were taken by the German administration and new-coming office workers. Daily living conditions were extremely difficult as food or home-heating fuel supply had deteriorated.

The worse the situation was on the front, the more difficult it was to provide the city with the food as all produce was sent to the soldiers.

The city dwellers refused to surrender - they organized secret teaching and took part in the resistance movement which was based on the Home Army and supervised by its provincial

гмин ранее входивших в состав Брестской области (волостей из брестского и пружанского районов). Эрих Кох наряду с другими важными обязанностями - был оберпрезидентом Восточной Пруссии и главой немецкой администрации Украины, поручил управление Гражданским Управлением в Белостокском округе своему заместителю. На самом деле (фактически), Белостокским округом управлял назначенный в конце 1941 года, доктор Фридрих де Брикс (Fridrich de Brix). Он был самым важным человеком в гражданской немецкой администрации в Белостоке до самого конца оккупации. Бюро Гражданского Управления Белостокского округа было расположено в здании дворца Браницких. В свою очередь, в распоряжение Эриха Коха, во время его визитов в Белостоке, был отдан дворец Любомирских на Дойлидах (Dojlidy).

Первым руководителем оккупированного города был назначен Riegiest, но вскоре его заменил бывший бургомистр города Инстербург доктор Schwendovius. Во главе белостокского гестапо стал Лотар Хаймбах (Lothar Heimbach). С начала 1942 года согласно приказу Эриха Коха, служба безопасности

stockim więzieniu, mieszczącym się przy ulicy Kopernika, aby następnie wysyłać transportami do Oświęcimia, Sztutthofu, Gross-Rosen czy Ravensbruck.

Cały przemysł miasta ukierunkowany został na potrzeby militarne III Rzeszy. Zakłady włókiennicze pracowały na rzecz armii niemieckiej. Najlepsze pomieszczenia w mieście zajęła administracja niemiecka i przybywający do miasta urzędnicy. Codzienne warunki życia były niezwykle trudne. Stojąca już na słabym poziomie aprowizacja w czasach sowieckich, ulegała dalszemu pogorszeniu w latach okupacji niemieckiej.

Mieszkańcy, wraz z upływającymi kolejnymi latami okupacji, zmuszeni byli walczyć z szeregiem problemów. Najwięcej energii pochłaniało zaspokajanie codziennych, podstawowych potrzeb egzystencjalnych - organizacja żywności, opału. Wraz z pogarszającą się sytuacją na froncie, coraz trudniejsza była także aprowizacja miasta. Władze okupacyjne całą możliwą produkcję kierowały na potrzeby frontu.

Mieszkańcy okaleczonego miasta nie poddawali się. Organizowano tajne nauczanie. Rozbudowano ruch oporu oparty o struktury Armii Krajowej. W Białymstoku często

commander, Major Władysław Liniarski "Mścisław". They sabotaged the occupant by working slowly and failing to deliver designated quotas.

The city centre was largely ruined. The former Jewish districts of Schulhof and Chanajki (destroyed in July 1941) and the remnants of the ghetto (burnt in 1943) made the city look depressing. The Germans planned to build a new Aryan city on the ruins of the Jewish world. In 1944 the information from the front about an approaching end of the German occupation inspired people's hopes. Most city dwellers, hearing the sounds of Soviet artillery, wondered what would happen next and what the new occupant would be like. Before the evacuation, the German armed forces heavily bombed Białystok. The destruction was completed by Soviet night bombing on July 18, 22 1944 and the city was heavily shelled for four days by the Soviet artillery. Above the ruins one could see some miraculously survived churches. Białystok, once a large administrative centre, turned into a heap of debris of an uncertain national status.

могла применять репрессии с целью поддержания порядка в городе. Функционировали временные суды, которые предлагали длительные тюремные сроки. Смертная казнь грозила по ряду преступлений - от деятельности в подполье по оказанию помощи евреям, до избегания физического труда. Имели место массовые казни. Места исполнения казни для жителей Белостока находились в районе Петраших (Pietrasze) в Грабувке (Grabówka) и на Бачечках (Bacieczki). Использовались массовые репрессии, брали заложников, которых удерживали в Белостокской тюрьме, расположенной по улице Коперника, чтобы затем отправить в Освенцим (Oświęcim), Штуттхофа (Sztutthof), Гросс-Розен (Gross-Rosen) и Равенсбрюк (Ravensbruck). Вся промышленность оккупированного города была ориентирована на военные потребности Третьего Рейха. Текстильная промышленность работала на немецкую армию. Наилучшие помещения в городе заняла немецкая администрация и прибывающие в город чиновники. Ежедневные бытовые условия жизни были чрезвычайно трудными. Стоя на уже слабом уровне в советские часы поставки

przebywał dowódca Okręgu Armii Krajowej mjr Władysław Liniarski „Mścisław”.

Centrum miasta w dużej części było zrujnowane. Miasto, ze zniszczoną już w lipcu 1941 roku częścią położonej w centrum Białegostoku dawnej dzielnicy żydowskiej Schulhof i Chanajki oraz ze spalonym w 1943 roku obszarem getta, wyglądało przygnębiająco. Na ruinach świata żydowskiego, Niemcy planowali zbudować nowe aryjskie miasto.

Pomimo codziennej traumy, nie było zgody na wprowadzane przez okupanta porządki. Próbowano sabotować zalecenia niemieckie. Wolniej procowano, nie dostarczano wyznaczonych kontyngentów. Nadzieją napawały napływające w 1944 roku informacje z frontu, mówiące o szybkim końcu okupacji niemieckiej.

Większość mieszkańców, słysząc odgłosy artylerii sowieckiej, zastanawiała się co będzie dalej. Niemcy przygotowywali się do ewakuacji. Rozpoczęły się bombardowania i tak już w znacznej mierze zniszczonego miasta. Zagadką był nowy, stary okupant. Zadawano sobie pytanie - czy Białystok będzie częścią Polski czy może... Związku Sowieckiego?

Miasto wychodziło z lat wojny straszliwie okaleczone. Zniknęła

The German occupation ended the times of the ‘old’ Białystok. It was the end of the old city, old buildings and old residents. The streets lost a picturesque sound of Yiddish. The post-war Białystok started to be inundated with villagers and thus it was given an entirely new social and religious character. The city took on a new socialist character representing the aspirations of a new communist regime and new residents.

продовольствия ухудшались во времена немецкой оккупации.

Жители, вместе с убегающими последующими годами оккупации, вынуждены были бороться с рядом проблем. Больше всего энергии поглощало решение экзистенциальных ежедневных потребностей – организация и поставки питания, топлива. В связи с ухудшением ситуации на фронте, все более трудным было обеспечение продовольствием города. Оккупационные власти все возможное продовольствие направляли на фронт.

Жители искалеченного города не собирались сдаваться. Было организовано секретное обучение. Расширено движение сопротивления, которое опиралось на структуры Армии Крайовей. В Белостоке часто пребывал командующий Округом Армии Крайовей майор Владислав Линярский (Władysław Liniarski) „Мстислав”.

Центр города в большей соей части был разрушен. Уже в июле 1941 года, город с уничтоженной центральной частью Белостока, бывшим еврейским районом Schulhof и Chanajki, а также с сожженной в 1943 году территорией гетто, выглядел удручающе. На руинах еврейского мира немцы планировали

niemal całkowicie zabudowa centrum, zniknęli mieszkańcy centrum – ludność żydowska. Aktu zniszczenia dokończyły sowieckie nocne naloty bombowe. Szczególnie silne bombardowania miały miejsce w nocy z 18 na 19 oraz z 22 na 23 lipca 1944 roku. Nie bez znaczenia był również trwający niemal nieprzerwanie przez cztery dni ostrzał ciężkiej sowieckiej artylerii. Nad morzem ruin dominowały jedynie cudem ocalałe kościoły. Białystok z dużego ośrodka administracyjnego, stał się miejscem gruzu o niepewnej przynależności państwowej.

Po wojnie, na miejscu ruin starego zniszczonego miasta, powstały nowe budowle. Zbrodnie nazistowskie położyły kres społeczności żydowskiej. Na zawsze zniknął z ulic malowniczy dźwięk języka jidysz. Do powojennego Białegostoku napływać zaczęła ludność wiejska z okolicznych wiosek, nadając mu zupełnie nowy, społeczny i religijny charakter. Historyczna ciągłość miasta przerwana została brutalnie w latach II wojny światowej. Okupacja niemiecka kończyła czas starego Białegostoku. Był to koniec starego miasta, starej zabudowy i starych mieszkańców. Podnoszące się z ruin miasto, nabierało już innego, socjalistycznego

построить новый арийский город.

Мимо ежедневной травмы, не было согласия на наведение порядка оккупантами. Были пробы саботирования немецких рекомендаций. Медленнее работалось, не поставлялись назначенные квоты. Вселяли надежду приходящие в 1944 году новости с фронта, в которых говорилось о быстром конце немецкой оккупации.

Большинство жителей, услышав отголоски советской артиллерии, задумывались, что будет дальше. Немцы готовились к эвакуации. Начались бомбардировки и так уже в значительной мере разрушенного города. Загадкой был новый старый оккупант. Задавался вопрос – будет ли Белосток частью Польши или может... Советского Союза?

Город выходил из военных лет ужасно искалеченным. Пропала практически полностью застройка центра, пропали жители центра – еврейское население. Акт уничтожения города завершили ночные советские бомбардировки. Особенно сильно сильные бомбардировки имели место с 18 на 19, а также с 22 на 23 июля 1944 года. Не без значения был также продолжающийся почти непрерывно в течение четырех дней ожесточенный обстрел

charakteru, oddającego aspiracje nowej komunistycznej władzy i nowych, napływających z okolicznych wsi mieszkańców.

советской артиллерии. В море руин доминировали только чудом уцелевшие костелы. Белосток из крупного административного центра стал местом обломков неопределенной национальности.

После войны на месте руин старого уничтоженного города, появились новые постройки. Нацистские преступления ликвидировали еврейское общество. Навсегда исчезли с улиц живописные звуки языка идиш. В послевоенный Белосток стали прибывать сельские жители из близлежащих сел, наддавая ему абсолютно новый, социальный и религиозный характер. Историческая непрерывность города была жестоко прервана в годы Второй мировой войны. Немецкая оккупация закончила времена старого Белостока. Это был конец старого города, старых построек и старых жителей. Поднимавшийся из развалин город, набирало уже другой, социалистический характер, отображая вдохновение, новой коммунистической власти и новых, прибывающих из близлежащих сел жителей.

Mapa

Nowa nazistowska władza, podobnie jak poprzednio sowiecka, szybko przystąpiła do germanizowania wszystkich dziedzin życia. Chciano jak najszybciej zatrzeć ślady rządów polskich z okresu międzywojennego, jak i niedawnych czasów sowieckich. Podkreślano ciągłość historyczną, nawiązując do krótkiego okresu, po trzecim zaborze - do lat 1795-1807, kiedy to Białystok był częścią państwa pruskiego. Miało to świadczyć o germańskiej przeszłości miasta i silniej wiązać Bezirk Białystok z Prusami.

Aktowi usuwania pozostałości z czasów sowieckich nadano propagandowy charakter. Miejscowa ludność żydowska, zmuszona była do niszczenia symboli poprzedniej władzy.

Przystąpiono do zmiany nazw ulic. Wydany w 1942 roku przez Niemców plan miasta Białegostoku miał już nowy, w pełni zgermanizowany charakter. Miasto podzielone zostało na dwie części aryjską i żydowską, z wyraźnie zaznaczonymi granicami getta. Najważniejsze budynki administracji niemieckiej zaznaczono na mapie ciemniejszymi kolorami, wyróżniając je na tle pozostałej

The Map

The new Nazi government, similarly to the Soviet one, quickly proceeded to the Germanization of all areas of life. It wanted to erase the traces of the interwar Polish government and the recent Soviet times as quickly as possible. It emphasized historical continuity, referring to a short period after the third partition (1795-1807), when Białystok was a part of the Prussian state. This was an indicator of the Germanic past of the city which strongly linked Bezirk Białystok with Prussia.

The act of removing the remnants of the Soviet-era was given a propaganda character. The street names were changed, for example, pre-war Sienkiewicz Street (Lenin Street in the Soviet times), was called Erich Koch Strasse, pre-war Piłsudski Street (Soviet Street) became Langasse Strasse, and Warszawska Street (Chervonoarmiyska Street) was renamed as Schroetter Strasse. A new city map released in 1942 had a new, fully Germanized character. The city was divided into two parts - Aryan and Jewish with well-defined borders of the

КАРТА

Новые нацистские власти, похоже, как ранее советские, быстро приступили к германизации всех областей жизни. Планировалось как можно быстрее стереть следы польского правления в межвоенный период, а также недавних следов советского правления. Подчеркивалась историческая непрерывность, привязанная к короткому периоду времени, после третьего раздела до 1795-1807 гг., когда Белосток был часть Прусского государства. Это должно было свидетельствовать о немецком прошлом города и сильнее связать Bezirk Белосток с Пруссией. Акт удаления пережитков с советских времен носил пропагандистский характер. Местное еврейское население вынуждено было ликвидировать символы предыдущих властей.

Начались изменения названий улиц. Выданный в 1942 году немцами план города Белостока имел уже новый, полностью германизированный характер. Город был разделен на две части – арийскую и еврейскую, с четко определенными границами гетто. Самые важные учреждения немецкой администрации указывались на карте в более темных цветах, отличаясь тем

zabudowy miasta. Ulice otrzymały nowe nazwy i tak: przedwojenna Sienkiewicza w czasach sowieckich Lenina, teraz nazywała się Erich Koch Strasse, przedwojenna Piłsudskiego, potem Sowiecka przemianowana została na Langasse Strasse, a Warszawska z Czerwonarmijskiej na Schroetter Strasse.

ghetto. The most important buildings of the German administration were indicated with darker colours which highlighted them against the other buildings.

самым на фоне остальных застроек города. Улицы получили новые названия и так: предвоенная Сенкевича в советские времена Ленина, теперь называлась Erich Koch Strasse, предвоенная Пилсудского, позже советская, была переименована на Langasse Strasse, а улица Варшавская с Красноармейской на Schroetter Strasse.

Rynek Kościuszki z mapą przedstawiającą okupowaną Europę.

Kościuszko Market Square with a map showing occupied Europe.
Рынок Костюшко с картой представляющей оккупированную Европу.

Ulica Lipowa (Langasse Strasse).

Langasse Strasse (now Lipowa Street).
Улица Липова (Langasse Strasse).

Miejsce Pamięci "Las Bacieczki". W latach 1941-1944 stracono tu ok. 3 tys. mieszkańców Białegostoku (zdjęcie współczesne).

A Place of Remembrance "Las Bacieczki", where in 1941-1944 approximately 3.000 residents of Białystok were executed (present day photo).
Место Памяти «Лес Бачечки». В 1941-1944 годах там было убито около 3 тысяч жителей Белостока (современное фото).

Spacer po nazistowskim Białymstoku

27 czerwca 1941 roku w Białymstoku rozpoczęła się okupacja niemiecka, która trwała do 27 lipca 1944 roku. Docelowo miasto Białystok z przyległymi ziemiami włączone miało być do Prus Wschodnich i stać się częścią Wielkiej Rzeszy Niemieckiej. Miało być niemieckim oknem na bezkresne, niemieckie obszary Europy Wschodniej. Lata okupacji nazistowskiej, podobnie jak wcześniejsze dwa lata rządów sowieckich, to najgorszy okres w całych dziejach miasta. Okres, który w brutalny sposób przerwał historyczną ciągłość miasta i jego mieszkańców. Spróbujmy dzisiaj przemierzyć tamten okrutny, okupacyjny Białystok.

A walk through Białystok in Nazi times

The German occupation of Białystok started on June 27 1941 and lasted until July 27 1944. Ultimately, Białystok and adjacent territories were to be incorporated into East Prussia and become a part of the Great German Reich. They were to be a German "window" on endless German areas in Eastern Europe. The years of the Nazi occupation brutally disturbed the historical continuity of the city and its inhabitants. Today let's have a walk through Białystok in Nazi times.

Прогулка нацистским Белостоком

27 июня 1941 года в Белостоке началась оккупация, которая продолжалась до 27 июля 1944 года. В конечном итоге город Белосток с прилегающими землями должны были быть включены в состав Восточной Пруссии и стать частью Большого Германского Рейха. Город и близлежащие земли должны были стать окном немцев на бескрайние территории Восточной Европы. Годы нацистской оккупации, подобно, как и предыдущие два года советского правления – это самый худший период во всей истории города. Период, который жестоким способом прервал историческую непрерывность города и его жителей. Попробуем сегодня вернуться в те года и ознакомиться более подробно с периодом оккупации Белостока.

1. Wysoki Stoczek - wrzesień 1939. Pomnik Obrońców Białegostoku

Białystok, co prawda znajdował się w stosunkowo niewielkiej odległości od przedwojennej granicy polsko-niemieckiej (pruskiej), nie był jednak uwzględniany jako znaczący punkt

1. Wysoki Stoczek - September 1939, the Monument to the Defenders of Białystok

Although Białystok was relatively close to the pre-war Prussian-Polish border, it was not considered a significant point in the Polish defense plans in September 1939. North-eastern

1. Высокий Сточек (Wysoki Stoczek) - сентябрь 1939. Памятник защитникам Белостока

Белосток, который находился на относительно небольшом расстоянии от предвоенной польско-немецкой границы (прусской), не рассматривался, однако, как значительный пункт в

w polskich planach obronnych we wrześniu 1939 roku. Generalnie ziemie północno-wschodnie II Rzeczypospolitej pozostawały na marginesie polskich planów strategicznych. W przypadku niepowodzeń armia polska wycofywać się miała na południowo-wschodnie obszary ówczesnego państwa polskiego w stronę granicy z Rumunią. W Białymstoku pozostały jedynie niewielkie oddziały wojskowe mające charakter jednostek rezerwowych, na bazie których, tworzyć dopiero miano oddziały drugiego rzutu. W Białymstoku, z większych grup żołnierzy, zlokalizowany był batalion marszowy 42 pułku piechoty, szwadrony marszowe Podlaskiej i Suwalskiej Brygady Kawalerii, niewielkie oddziały wartownicze i bateria przeciwlotnicza. We wstępnej fazie tworzenia była też Rezerwowa Brygada Kawalerii. Jednostki te nie były jednak w stanie obronić całego obszaru miasta. Także Niemcy nie traktowali kierunku uderzeniowego na Białystok jako istotnego. Do zajęcia miasta wyznaczone zostały mało znaczące militarnie oddziały Brygady Fortecznej „Lotzen", wydzielone z głównego trzonu uderzeniowego XIX Korpusu Pancernego gen. Guderiana,

territories of the Second Republic of Poland remained on the margins of Polish strategic plans. In case of a defeat, the Polish army was to withdraw to south-eastern areas of the country (towards the border with Romania). The city accommodated small military reserve units which could only be the basis for second-line troops. Additionally, there were larger groups of soldiers e.g. a marching battalion of 42 Infantry Regiment, marching squads of the Podlasie and Suwałki Cavalry Brigade, small guard squads, an anti-aircraft battery and the Reserve Cavalry Brigade. These units, however, were not able to defend the whole city. Nazi Germany did not find attacking Białystok important. It designated militarily insignificant troops of the Fortress Brigade "Lotzen" to capture the city. They were separated from the main body of XIX Panzer Corps commanded by General Guderian, whose strategic goal was to take the fortress of Brest. Hastily organized by Lt.-Col. Zygmunt Szafranowski (the commander of the District Replenishment Headquarters) the defense of the city aimed at stopping the

польских оборонных планах в сентябре 1939 года. В общем, северно-восточные земли II Речи Посполитой оставались на периферии польских стратегических планов. В случае неудачи, польская армия должна была отступить на северно-восточные территории тогдашнего польского государства в сторону границы с Румынией. В Белостоке остались только небольшие военные подразделения, имеющие характер резервных единиц, на базе которых должны были быть созданы отделения второй (резервной) линии. В Белостоке из самых больших групп солдат был локализирован марширующий батальон 42 полка пехоты, марширующие отряды Подляской и Сувальской Кавалерийской Бригады, небольшие подразделения охраны и зенитная батарея. На вступительном этапе создания была также Резервная Бригада Кавалерии. Эти единицы не были в состоянии защитить всю территорию города. Также Германия не воспринимала ударное направление на Белосток как значимое. Для захвата города определены были малозначимые военные подразделения Крепостной пехотной Бригады «Летзен» (Lötzen),выделенного из

którego strategicznym celem było zajęcie twierdzy Brześć. Zorganizowana naprędce, przez ppłk. Zygmunta Szafranowskiego dowódcę Rejonowej Komendy Uzupełnień, obrona miasta polegać miała na zatrzymaniu oddziałów niemieckich na przedpolach Białegostoku. Zwłaszcza na Wysokim Stoczku istniały dogodne warunki do zorganizowania obrony. Do zasadniczego kontaktu militarnego doszło 15 września w rejonie Wysokiego Stoczku i Marczuka. Po kilkugodzinnych walkach żołnierze polscy, uznając przewagę wroga, wycofali się na wschód, opuszczając tym samym miasto. Wieczorem było już ono w rękach Niemców. Odnowiony współcześnie pomnik, zlokalizowany na miejscu walk z września 1939 roku, wzniesiony został w 1974 roku. Autorami kompozycji byli Mirosła Zbichowski, Andrzej Chwalibóg i Jerzy Grygorczuk. Upamiętnia on opór i pierwszy, kilkudniowy okres okupacji niemieckiej Białegostoku.

German troops on the outskirts. The battle took place on Sepember 15 in Wysoki Stoczek and Marczuk. After several hours of fighting Poles, recognizing the superiority of the enemy, left the city and retreated to the east. In the evening Białystok was taken over by the Germans. You can see the monument erected in 1974 on the battlefield. It commemorates the Polish resistance and the first few days of the German occupation. The authors of the monument are Mirosław Zbichowski, Andrzej Chwalibóg and Jerzy Grygorczuk.

основного ударного XIX Танкового Корпуса генерала Гудериана (Guderian), стратегической целью был захват Брестской крепости. Спешно организованная подполковником Зигмундом Шафрановским (Zygmunt Szafranowski), командиром Районного Штаба Пополнения, оборона города должна была заключаться на задержании немецких подразделений на окраинах Белостока. Особенно на Высоком Сточке существовали благоприятные условия для организации обороны. Основное военное сражение имело место 15 сентября в районе Высокого Сточка и Марчука (Marczuk). После несколько часовой борьбы польские солдаты, осознавая превосходство врага, отступили на восток, покинув город. Уже вечером город был в руках немцев. Отреставрированный современный памятник, воздвигнутый на месте борьбы в сентябре 1939 года, был построен в 1974 году. Авторами композиции были Мирослав Збиховский (Mirosław Zbichowski) Анжей Хвалибуг (Andrzej Chwalibóg) и Ежи Грыгорчук (Jerzy Grygorczuk). Он напоминает о сопротивлении и первый, короткий период (несколько дней) немецкой оккупации Белостока.

Pomnik Obrońców Białegostoku we wrześniu 1939 r. (zdjęcie współczesne).
The Monument to the Defenders of Białystok in September 1939 (present day photo).
Памятник Защитникам Белостока в сентябре 1939 г. (современное фото).

2. Wielka Synagoga - „krwawy piątek” 27 lipca 1941 roku

Miejscem najlepiej obrazującym pierwszy dzień kolejnej okupacji niemieckiej Białegostoku, jest pomnik symbolizujący ruiny kopuły Wielkiej Synagogi. Już pierwsze godziny okupacji niemieckiej 27 czerwca 1941 roku pokazały stosunek nowych gospodarzy do ludności żydowskiej. Żołnierze 309 batalionu policji dowodzonego przez mjr. Ernsta Weisa w bestialski sposób znęcali się nad Żydami. Pretekstem do pogromu były oskarżenia sprzyjania władzy sowieckiej i ideologii komunistycznej. Oprawcy skupiali się przede wszystkim na mordowaniu mężczyzn. Najbardziej zbrodniczy akt dokonał się w zbudowanej w 1913 roku w stylu bizantyjsko-mauretańskiej Wielkiej Synagodze, gdzie Niemcy zamknęli około 800 osób. Do wnętrza wrzucono granaty, a następnie budynek podpalono. Wraz z synagogą spłonęła duża część dzielnicy żydowskiej znajdującej się w śródmieściu. Liczba ofiar tylko tego jednego, pierwszego dnia okupacji, szacowana jest na 2,5 tysiąca Pomnik, w kształcie pogiętej konstrukcji kopuły synagogi, upamiętniający niemieckie

2. The Great Synagogue - "Bloody Friday" July 27 1941

The place which at best illustrates the beginning of the next German occupation is a monument symbolizing the ruins of the Great Synagogue's dome. On June 27 1941 the soldiers of 309 Police Battalion commanded by Major Ernst Weis brutally tormented the Jews. The pretext for the pogrom was accusations of supporting Soviet authorities and communist ideology. The executioners focused primarily on murdering men. The most hideous criminal act took place in the Byzantine-Moorish Style Great Synagogue (built in 1913), where the Germans closed about 800 people. After throwing inside grenades, the building was set on fire. Apart from the synagogue, a large part of the Jewish district located in the downtown was burnt down. An estimated number of victims amounts to 2,500. The 1995 monument, shaped as the synagogue's dented dome, commemorates German crimes on the first day of the occupation. Surrounded by new post-war buildings it is a symbol

2. Большая Синагога - „кровавая пятница” 27 июля 1941 года

Местом лучше всего иллюстрирующим первый день очередной немецкой оккупации Белостока является памятник, символизирующий руины купола Большой Синагоги. Уже первые часы немецкой оккупации 27 июля 1939 года показали отношение новых хозяев к еврейскому населению. Солдаты 309 батальона полиции, которым командовал майор Ернст Вэйс (Ernst Weis) жестоким образом издевались над евреями. Предпосылкой для погромов были обвинения способствования советской власти и коммунистической идеологии. Палачи сосредотачивались, прежде всего, на убийствах мужчин. Наиболее преступное деяние было совершено в построенной в 1913 году в византийско-мавританском стиле Большой Синагоге, где немцы закрыли около 800 людей. Во внутрь были брошены гранаты, а потом здание было сожжено. Вместе с синагогой была сожжена часть еврейского квартала, которая была расположена в центре города. Число жертв только одного, первого дня оккупации составляло 2,5 тысячи человек. Памятник в форме измятой конструкции купола

zbrodnie pierwszego dnia okupacji, wzniesiony został w 1995 roku. Otoczony wybudowanymi po wojnie nowymi budynkami, jest symbolem początku hekatomby, która czekała mieszkańców miasta.

of the beginning of the hetacomb which was waiting for the local people.

синагоги, чтобы увековечить преступления немцев в первый день оккупации, был возведен в 1995 году. он окружен построенными после войны новыми домами, является символом начала гекатомбы, которая ждала жителей города.

Rynek Kościuszki, teren po zburzonej dzielnicy żydowskiej Schulhof.
Kościuszko Market Square, the Jewish quarter Schulhof.
Рынок Костюшко, площадь после разрушения еврейского квартала Schulhof.

Rynek Kościuszki, ruiny Wielkiej Synagogi.
Kościuszko Market Square, the ruins of the Great Synagogue.
Рынок Костюшко, руины Большой Синагоги.

3. Pałac Branickich - siedziba Zarządu Cywilnego Bezirk Białystok

Budynki pałacu były dobrze przystosowane do potrzeb administracyjnych, albowiem w okresie międzywojennym mieścił się tutaj urząd wojewódzki, a w czasach sowieckich Obkom. Dlatego też, nie powinien dziwić fakt, iż zaadoptowane zostały przez Niemców na potrzeby Zarządu Cywilnego Okręgu Białystok. Była to najważniejsza jednostka administracyjna, tu zapadały kluczowe decyzje dotyczące bieżącego zarządzania Bezirk Białystok. Reprezentacyjny budynek, z powiewającą na nim wielką nazistowską flagą, przypominać miał wszystkim mieszkańcom o nowych gospodarzach. Formalnie szefem zarządu był Erich Koch, ale faktycznie w jego zastępstwie, funkcje tą pełnili krótko Waldemar Magunia, a następnie dr Fridrich de Brix. Symbolicznym aktem „odkomunizowania" budynku była przeprowadzona 30 lipca 1941 roku, z rozkazu dowódcy 221 Dywizji Ochronnej gen. Johanna Pflugbeila, akcja usuwania przez miejscowych Żydów pomnika Lenina z dziedzińca pałacowego.

3. The Branicki Palace - the seat of the Civil Board of Bezirk Białystok

In the interwar period palace buildings housed a provincial office, and during the Soviet era the Obkom (the Regional Committee of the Communist Party of Bolsheviks of Belarus). Therefore, it is not surprising that the Germans adapted them to the needs of the Civil Board of Białystok Province. It was the most important administrative unit where key decisions regarding the current management of Bezirk Białystok were taken. The stately building with a Nazi flag reminded all residents of the new host. Formally, Erich Koch was the board's chief executive, but actually, in his absence this position was held by Waldemar Magunia followed by Dr. Friedrich de Brix. A symbolic act of the buildning's decommunization was carried out on July 30 1941. Executing the order of General Johann Pflugbeil, the commander of 221 Security Division made local Jews remove the statue of Lenin from the palace's courtyard.

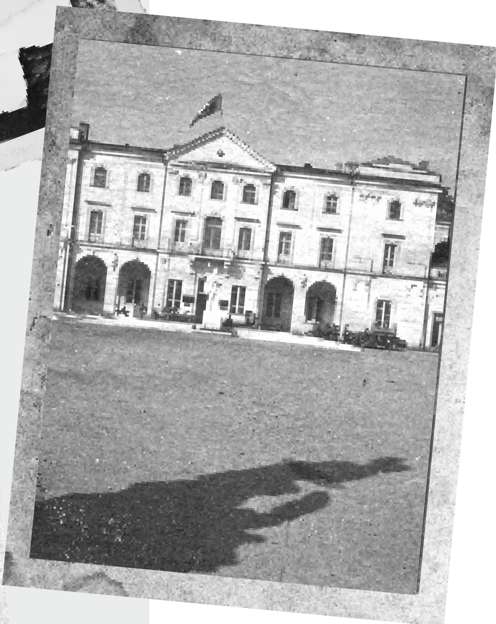
3. Дворец Браницких - штаб Гражданского Управления Bezirk Белосток

Здания дворца были хорошо приспособлены к административным требованиям, в межвоенный период там находилась областная (воеводская) администрация (пол. urząd wojewódzki), а в советские времена Обком. Поэтому не должен удивлять факт, что здание было адаптировано немцами для потребностей Гражданского Управления Округа Белосток. Это была самая важная административная единица, где принимались ключевые решения, касающиеся текущего управления Bezirk Белосток. Представительское здание, а на нем большой нацистский флаг, должны были напоминать всем жителям о новых хозяевах. Формально руководящим управления был Эрих Кох, но фактически, в его отсутствие эти функции были возложены кратко на Вальдемара Магуню (Waldemar Magunia), а потом на доктора Фридриха де Брикса (Fridrich de Brix). Символическим актом «декоммунизации» здания, было проведение 30 июля 1941 года, по приказу командующего 221 Дивизии обороны генерала Йоганна Пфлугбайля (Johann

Pflugbeil), акция удаления местным еврейским населением памятника Ленину с двора дворца.

Brama Pałacu Branickich.
The gate of the Branicki Palace.
Ворота Дворца Браницких.

Flaga III Rzeszy oraz pomnik Lenina przed Pałacem Branickich lipiec 1941 r.
The flag of the Third Reich and the statue of Lenin in front of the Branicki Palace, July 1941.
Флаг III Рейха, а также памятник Ленину перед Дворцом Браницких июль 1941 г.

Niemcy na dziedzińcu Pałacu Branickich.
Germans in the courtyard of the Branicki Palace.
Немцы во дворе Дворца Браницких.

4. Erich Koch Strasse 15 siedziba Gestapo (ob. Sienkiewicza)

W nieistniejącym już dzisiaj budynku, w przedwojennym hotelu Ostrowskiego zlokalizowanym przy rzece Białej, przy ulicy Sienkiewicza 15 swoją siedzibę miało Gestapo. Zadaniem Gestapo, tajnej policji państwowej, było zwalczanie wszelkich przejawów antyniemieckiego oporu. Budynek białostockiego Gestapo przylegał do muru getta. Na czele Gestapo, ulokowanego wówczas na Erich Koch Strasse, stał Lothar Heimbach. Sprawy dotyczące getta podlegały Fritz Gustawowi Friedelowi, a za kontrolę ludności polskiej odpowiadał Waldemar Macholl. Temu ostatniemu podlegało też Sorderkomando 1005, składające się z ludności żydowskiej, którego zadaniem było usuwanie śladów nazistowskich zbrodni. Członkowie komanda pod koniec okupacji niemieckiej zajmowali się wykopywaniem zwłok, mieleniem kości i rozsypywaniem popiołów. Piwnice siedziby Gestapo były podręcznym więzieniem, gdzie przetrzymywano więźniów politycznych, poddawanych bestialskim przesłuchaniom oraz więziono

4. 15 Erich Koch Strasse - the Gestapo Headquarters in Białystok (now Sienkiewicz Street)

The pre-war Ostrowski Hotel (non-existent today) located at 15 Erich Koch Strasse, housed the Gestapo. The task of the secret state police was to combat all forms of anti-German resistance. The building adhered to the ghetto wall. The head of the Gestapo became Lothar Heimbach. Fritz Gustav Friedel was in charge of the matters relating to the ghetto. Waldemar Macholl took control over the Polish population and Jewish 1005 Sorderkomando, whose task was to remove traces of Nazi crimes. At the end of the occupation commando members were engaged in digging up corpses, grinding bones and spilling their ashes. The cellars of the Gestapo headquarters were changed into a temporary prison, where political prisoners and ghetto Jews (imprisoned after its liquidation) were held and harshly interrogated. One of the most spectacular actions carried out by the Polish underground in Białystok was releasing high rankers of the city's Home Army

4. Эрих Кох Штрассе 15 - Гестапо (ныне Сенкевича)

В, несуществующим сегодня здании, в предвоенным отеле Островского, который находился около реки Бялой (rzeka Biała), по улице Сенкевича 15, находился штаб Гестапо. Заданием Гестапо – тайной государственной полиции было уничтожение всех проявлений анти-немецкого сопротивления. Здание белостокского Гестапо прилегало к стенам гетто. Во главе Гестапо, размещенного тогда на Эрих Кох Штрассе (Erich Koch Strasse), стал Лотар Хеймбах (Lothar Heimbach). Вопросы касающиеся гетто решал Фриц Густав Фредель (Fritz Gustaw Friedel), а за контроль польского населения отвечал Вальдемар Махолл (Waldemar Macholl). Последнему подчинялось также Сордеркоммандо 1005 (Sorderkommando 1005), которое состояло из еврейского населения, заданием которого была ликвидация следов нацистских преступлений. Члены коммандос под конец немецкой оккупации занимались выкапыванием трупов, перемалыванием костей и рассыпанием пепла. Подвалы здания Гестапо были подручной

Żydów schwytanych na terenie getta już po jego likwidacji. Jedną z najbardziej spektakularnych akcji przeprowadzonych przez polskie podziemie na Białostocczyźnie było uwolnienie z rąk Gestapo członków białostockiego sztabu okręgu Armii Krajowej na czele z mjr. Stanisławem Fijałkowskim „Młotkiem". Kluczową rolę w przeprowadzonej akcji odegrał, zatrudniony na Gestapo jako tłumacz, członek Armii Krajowej Zbigniew Rećko, używający pseudonimów „Lew" i „13". Zdołał on, przyniesionym w nocy z 31 października na 1 listopada 1942 roku samogonem wzmocnionym środkami nasennymi, uśpić wartowników i przy pomocy kolegów z Armii Krajowej wyprowadzić zatrzymanych.

(e.g. Major Stanisław Fijałkowski "Młotek"). Zbigniew Rećko, "Lion" (or "13") the Gestapo's interpreter and the Home Army's soldier played the key role in this undertaking. On the night of October 31 1942 he intoxicated guards with bootleg alcohol, put them to sleep and then, helped by a few Home Army's colleagues, managed to free the detainees.

тюрьмой, где удерживали политических заключенных, где их зверски допрашивали, а также там удерживали евреев, пойманных на территории гетто уже после его ликвидации. Одной из наиболее зрелищных акций проведенных польским подпольем на Белосточчине было освобождение из рук Гестапо членов белостокского штаба округа Армии Крайовой во главе с майором Станиславом Фиялковским «Молотком» (Stanisław Fijałkowski). Ключевую роль в проведенной операции сыграл работающий на гестапо в качестве переводчика – член Армии Крайовой Збигнев Речко (Zbigniew Rećko), употребляющий псевдонимы «Лев» и «13». Ему удалось принесенным ночью с 31 октября на 1 ноября 1942 года самогоном усиленным снотворным, усыпить охранников и за помощью знакомых из Армии Крайовей вывести задержанных.

Miejsce siedziby Gestapo (zdjęcie współczesne).
The seat of the Gestapo's headquarters (present day photo).
Место усадьбы Гестапо (современное фото).

5. Getto

5a. Brama, ul. Kupiecka 3

Pierwsze decyzje o organizacji specjalnej strefy osiedleńczej przeznaczonej dla białostockiej ludności żydowskiej zapadły już pod koniec czerwca 1941 roku. 29 czerwca do dowództwa niemieckiego wezwano naczelnego rabina Białegostoku, dr Gedali Rozenmanna z zamiarem stworzenia rady żydowskiej – Judenratu. Miał on, od tej pory, reprezentować całą ludność żydowską, oraz wykonywać polecania władz okupacyjnych. Wyznaczona została strefa osadnicza dla białostockich Żydów. Do 1 sierpnia, osoby wyznania mojżeszowego, przenieść się miały do wyznaczonych kwartałów zamkniętych w obrębie dzisiejszych ulic: Poleskiej, Sienkiewicza i Lipowej. Obszar ten otoczony został ogrodzeniem, a na jego teren można było dostać się przez dwie bramy główne, ulokowane na ulicy Kupieckiej od strony Lipowej oraz na Jurowieckiej od strony Sienkiewicza. Od tej pory były to dwa symboliczne miejsca, łączące getto ze światem zewnętrznym. Bramy pilnowane były zarówno przez niemieckie straże, jak i żydowską policję. Getto

5. The Ghetto

5a. The Gate, 3 Kupiecka Street

The first decisions about organizing a special settlement area for a local Jewish community were made at the end of June 1941. On June 29 Chief Rabbi of Białystok, Dr. Gedali Rozenmann was called to the German headquarters and asked to establish a Jewish council - the Judenrat. The council was to represent the entire population and execute the orders of the occupants. Apart from that, a place for the settlement was designated. By August 1 Jewish people were to move to the city district surrounded by today's streets: Poleska, Sienkiewicza and Lipowa. The fenced area had two main gates - located in Kupiecka Street (near Lipowa Street) and Jurowiecka Street (near Sienkiewicz Street). They soon became two symbolic places linking the ghetto with the outside world. The gates were guarded by both German soldiers and the Jewish police. In fact, the ghetto was an extensive prison aimed at isolating the Jewish population from the rest of the citizens. Its economic

5. Гетто

5a. Ворота (Brama), улица Купецка (Kupiecka) 3

Первые решения об организации специальной области поселения для еврейского населения появились уже под конец 1941 года. 29 июня в штаб-квартиру немецкого командования был вызван главный раввин Белостока доктор Гедали Розенманн (Gedali Rozenmann), с целью создания еврейского совета – Юденрат (Judenrat). С тех пор он должен был представлять все еврейское население, а также исполнять рекомендации оккупационных властей. Была определена специальная область поселения для белостокских евреев. До 1 августа, все еврейское население должно было переехать в определенные закрытые кварталы в пределах сегодняшних улиц: Полеской (Poleska), Сенкевича (Sienkiewicza) и Липовой (Lipowa). Эта территория была окружена забором, а на ее территорию можно было попасть через двое главных ворот, размещенных по улице Купецкой (Kupiecka) со стороны улицы Липовой (Lipowa), а также Юровецкой (Jurowiecka) со стороны Сенкевича (Sienkiewicza). С той поры это было два символических места, объединяющих гетто с

w rzeczywistości było wielkim więzieniem w centrum miasta, mającym odizolować ludność żydowską od reszty współobywateli. Był to pierwszy etap zagłady białostockich Żydów. Ludność żydowska poddana została całemu spektrum represji. Terror i wyzysk ekonomiczny był jedynie zapowiedzią ostatecznej zagłady.

exploitation and repressions proceeded.

внешним миром. Ворота охранялись как немецкой стражей, так и еврейской полицией. Гетто, на самом деле было тюрьмой в центре города, целью которой было изолировать еврейское население от остальных граждан. Это был первый этап уничтожения евреев Белостока. Еврейское население подвергалось всему спектру репрессий. Террор и экономическая эксплуатация была только предвестником окончательного уничтожения.

Wejście do białostockiego getta.
An entrance to the Białystok ghetto.
Вход в Белостокское гетто.

Żołnierze niemieccy przy bramie wejściowej do getta.
German soldiers at the entrance gate to the ghetto.
Немецкие солдаты у входных ворот в гетто.

5b. Fabryki i warsztaty getta

Władze okupacyjne, przy wsparciu Judenratu, na bazie przed-wojennych fabryk i warsztatów, szybko zorganizowały w getcie znaczący ośrodek przemysłu lekkiego pracujący na potrzeby niemieckiej armii. Zakłady ulokowane były zarówno na terenie getta, jak i w przyległej do niego Niemieckiej Strefie Produkcyjnej. Prowadzono politykę rabunkową, ukierunkowaną na maksymalne wykorzystanie praktycznie darmowej siły roboczej. Starano się przekonać społeczność żydowską, iż jedynie ciężka praca daje jej szansę na przetrwanie. Judenrat i mieszkańcy getta łudzili się, iż praca na rzecz armii niemieckiej stworzy szansę na uratowanie znacznej części białostockich Żydów. Judenrat wykonując polecenia władz okupacyjnych, starał się nie zaogniać i tak bardzo trudnej sytuacji mieszkańców getta. Produkcja przemysłowa ukierunkowana była na wytwarzanie niskiej jakości materiałów. Białostockie getto znane było z produkcji „hedy” - surowca włókienniczego, którego główny skład stanowiły stare materiały, także te pozostałe po zagładzie ludności żydowskiej. Przymusowa

5b. Ghetto’s factories and workshops

The ccupation authorities supported by the Judenrat quickly organized a centre of light industry which was based on pre-war factories and workshops. They were located both in the ghetto and in the adjacent German Manufacturing Zone. Industrial production was aimed at manufacturing low-quality materials. The Białystok ghetto was known from the production of "hedy" - textile raw materials, whose basic ingredient was an old fabric. The Nazis made the Jews believe that only hard work for the German army would give them a chance to survive. The Judenrat followed the occupant’s instructions in order not to inflame a very difficult situation of the ghetto’s residents.

5b. Фабрики и мастерские гетто

Оккупационные власти, при поддержке Юденрата, на основе довоенных фабрик и мастерских, быстро организовали в гетто значительное центр легкой промышленности, работающий на потребности немецкой армии. Фабрики были расположены как на территории гетто, так и на прилегающей к нему Немецкой промышленной зоне. Проводилась разбойная политика, направленная на максимальное использование бесплатной рабочей силы. Власти старались переубедить еврейскую общину, что только тяжелая работа дает ей шанс выжить. Юденрат и жители гетто надеялись, что работа для немецкой армии даст возможность спасти значительную часть евреев Белостока. Юденрат следовал инструкциям оккупационных властей, стараясь не разжигать уже и так достаточно тяжелое положение жителей гетто. Промышленное производство было направлено на производство материалов низкого качества. Белостокское гетто было известно по производству «Хеди» - текстильного сырья, в основную часть материалов которого составляли старые материалы, а также те, что остались после

praca była powszechnie stosowanym środkiem represji, jakiej poddawana była społeczność żydowska. Osiągnięcie maksymalnych korzyści ekonomicznych było jednym z niemieckich celów funkcjonowaniu białostockiego getta.

уничтожения еврейского населения. Принудительный труд был широко используемым методом репрессий, которому подвергалась еврейская община. Достижение максимального экономического эффекта было одной из немецких целей функционирования белостокского гетто.

Pucybut w getcie (19.07.1942 r.).
A bootblack in the ghetto, 19th July 1942.
Чистка обуви в гетто (19.07.1942 г.).

Białostockie getto.
The ghetto of Białystok.
Белостокское гетто.

Budynek fabryki przy ul. Jurowieckiej 31 w czasie okupacji niemieckiej położony był w Niemieckiej Strefie Produkcyjnej (zdjęcie współczesne)..

A factory building at present day 31 Jurowiecka Street, during the German occupation it was located in the German Manufacturing Zone (present day photo).
Дом фабрики по улице Юровецкой (Jurowiecka) 31 во времена немецкой оккупации, находящийся в Немецкой Промышленной Зоне, (современное фото).

Dawna fabryka włókiennicza Chany Marejn i Wolfa Zylberblatta (zdjęcie współczesne).

A former textile factory of Chana Marejn and Wolf Zylberblatt (present day photo).
бывшая текстильная фабрика Ханны Марейн (Chany Marejn) и Вольфа Зильберблатта (Wolfa Zylberblatta) (современное фото).

5c. Zagłada getta - tablica poświęcona Icchokowi Malmedowi

Akcja likwidacji białostockiego getta rozłożona została na dwa etapy. Pierwszy miał miejsce w lutym 1943 roku, kiedy to do Oświęcimia i Treblinki wywieziono około 10 tysięcy osób, a drugi w sierpniu 1943 roku, gdy przeprowadzono ostateczną akcję wysiedlenia mieszkańców. Symbolem oporu w pierwszej fazie likwidacji getta stał się Icchok Malmed, który podczas próby aresztowania oblał kwasem twarz niemieckiemu żołnierzowi, a ten z kolei podstrzelił innego żołnierza. Wybuchło zamieszanie. Malmedowi udało się zbiec. W ramach akcji odwetowej, Niemcy zgładzili 100 żydowskich zakładników i zagrozili śmiercią kolejnej grupie. Malmed, nie chcąc eskalacji represji, oddał się w ręce okupanta. Został za swój czyn powieszony. Jednak jego akt oporu odbił się szerokim echem wśród mieszkańców getta i stał się inspiracją dla innych osób niezgadzających się na bierną postawę wobec okupanta. W sierpniu 1943 roku, w okresie ostatecznej akcji likwidacji getta, społeczność żydowska podjęła zorganizowany opór przeciwko nazistowskim oprawcom. 16 sierpnia grupa uzbrojonych

5c. The Ghetto Holocaust - a plaque dedicated to Icchok Malmed

The ghetto's liquidation happened in two stages. The first one took place in February 1943 when about 10,000 people were taken to Auschwitz and Treblinka (Nazi concentration camps). In August 1943 the Nazis deported the remaining inhabitants. The symbol of resistance became Icchok Malmed who had poured acid in the face of a German soldier who wanted to arrest him. The soldier by accident shot another soldier, which resulted in some disturbance. Malmed managed to escape. As a revenge, the Germans killed 100 Jewish hostages and threatened to kill more civilians. Malmed surrendered in order not to escalate the repressions but he was hang for his crime anyway. His act of resistance, however, inspired other people who disagreed with a passive attitude towards the occupant. In August 1943, during the final stage of the ghetto's liquidation, the Jews fought against the Nazi oppressors. On August 16 a group of 200 militants launched an unequal battle. They fought in different parts of the city. A

5c. Холокост гетто - таблица посвященная Ицхоку Мальмеду

Акция ликвидации белостокского гетто была разделена на два этапа. Первый этап имел место в феврале 1943 года, когда в Освенцим и Треблинку было вывезено около 10 тысяч человек, второй этап имел место в августе 1943 года, когда была проведена заключительная акция выселения жителей. Символом противостояния на первом этапе ликвидации гетто стал Ицхок Мальмед, который во время пробы ареста облил кислотой лицо немецкому солдату, а тот в свою очередь, выстрелил в другого солдата. Начался переполох. Мальмеду удалось убежать. Однако в рамах ответного удара, немцы убили 100 еврейских заложников и угрожали смертью еще одной группе. Мальмед, не желая нагнетать репрессии, отдался в руки оккупантам. За свой поступок, он был повешен. Однако акт его сопротивления отбился широким эхо среди жителей гетто и стал вдохновением для других людей, не соглашавшихся с пассивным отношением к действиям оккупантов. В августе 1943 года, во время заключительной акции ликвидации гетто, еврейское общество начало организованное сопротивление против нацистских

bojowników rozpoczęła nierówną walkę. Około 200 osób walczyło w różnych częściach miasta. Centrum oporu znajdowało się w zamaskowanym bunkrze, znajdującym się przy ulicy Chmielnej. Wejście do bunkra prowadziło przez studnię znajdującą się na podwórzu budynku. Po kilku dniach nierównej walki, opór został złamany przez Niemców. Symbolicznym końcem walk była samobójcza śmierć dowódców powstania Mordechaja Tenenbauma i Dawida Moszkowicza dokonana 20 sierpnia 1943 roku. Jesienią 1943 roku białostockie getto przestało istnieć. Był to kres żydowskiej społeczności Białegostoku.

camouflaged bunker (entered by a well) in Chmielna Street was the headquarters of the resistance movement. After a few days of uneven struggle, the resistance was broken. The symbolic end of the struggle was a suicidal death of the uprising's commanders Mordechai Tenenbaum and David Moszkowicz (August 20 1943). In the autumn of 1943, the Białystok ghetto ceased to exist and so did its Jewish community.

угнетателей. 16 августа группа вооруженных боевиков начала неравный бой. Около 200 вооруженных людей боролись в разных частях города. Центр противостояния находился в замаскированном бункере, который находился на улице Хмельной (Chmielna). Вход в бункер вел через колодец находящийся во дворе дома. После нескольких дней неровной борьбы, немцам удалось сломить сопротивление. Символическим концом борьбы была самоубийственная смерть командиров восстания Мордехая Тененбаума (Mordechaj Tenenbaum) и Давида Мошковича (Dawid Moszkowicz) 20 августа 1943 года. Осенью 1943 года белостокское гетто перестало существовать. Это был конец еврейской общины в Белостоке.

Tablica pamiątkowa Icchoka Malmeda (zdjęcie współczesne).
A plaque dedicated to Icchok Malmed (present day photo).
Мемориальная доска Ицхоку Мальмеду (современное фото).

6. Pałac Lubomirskich, Dojlidy - białostocka rezydencja Ericha Kocha

Położony w malowniczym ogrodzie, otoczonym wówczas wysokim płotem na terenie Dojlid, Pałac Lubomirskich stał się siedzibą szefa Bezirk Białystok. Na potrzeby Ericha Kocha przebudowano pomieszczenia, aby mógł on tu urzędować i odpoczywać. Do Pałacu dobudowano także schron, który miał chronić szefa Bezirk Białystok przed nalotami. Żelbetonowy schron zachował się do dnia dzisiejszego. Pełni dzisiaj funkcję składziku. Będąc na miejscu warto poprosić o pokazanie tej jedynej zachowanej z czasów II wojny światowej części pałacyku. Samo bowiem wnętrze założenia pałacowego zostało po wojnie gruntownie przebudowane, a nowe pomieszczenia najpierw służyły Państwowemu Technikum Rolniczemu, a obecnie Wyższej Szkole Administracji Publicznej. Erich Koch, schwytany został po wojnie w 1949 roku przez Brytyjczyków i przekazany stronie polskiej. W rozpoczętym w 1958 roku procesie, skazany został 9 maja 1959 roku na karę śmierci, której jednak nie wykonano. Zmarł 12 listopada 1986 roku w wieku 90 lat w polskim więzieniu.

6. The Lubomirski Palace, Dojlidy - the Białystok residence of Erich Koch

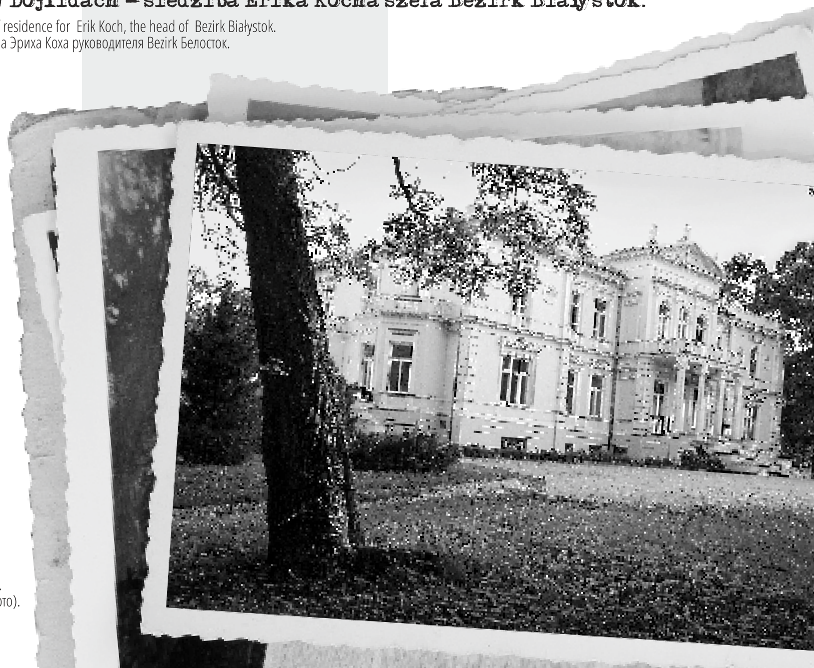
Located in a picturesque fenced garden the Lubomirski Palace in Dojlidy became the place where Erich Koch worked and rested . The palace was extended by a shelter that would protect its resident from air raids. A concrete bunker has been preserved to this day and is now used as a storeroom. After the war the interior of the palace was completely rebuilt and the former bunker is the only place that has remained intact since World War II. After the war the palace housed the State Agricultural College and now it is the seat of the School of Public Administration. Erich Koch was captured in 1949 by the British and handed over to a Polish judiciary system. His trial begun in 1958 and on May 9, 1959 he was sentenced to death. The punishment, however, was not performed. Erich Koch died on November 12 1986 at the age of 90 in a Polish prison.

6. Дворец Любомирских, Дойлиды – белостокская резиденция Эриха Коха

Расположенный в живописном саду, окруженном когда-то высоким забором на территории Дойлид, дворец Любомирских стал резиденцией главы Bezirk Белосток. В этих целях, по требованию Эриха Коха были перестроены помещения, чтобы он мог здесь работать и отдыхать. К Дворцу было достроено убежище, которое должно было оберегать главу Bezirk Белосток от налетов. Бетонный бункер сохранился там до наших дней. Сегодня он функционирует как кладовая. Посещая Дворец, стоит попросить показать эту единственную уцелевшею с времен Второй мировой войны часть дворца. Интерьер дворца был полностью восстановлен после войны. Сначала новые помещения служили Государственному сельскохозяйственному техникуму, а сейчас Высшей школе Публичной Администрации. Эрих Кох был схвачен после войны в 1949 году британцами и передан польской стороне. В начатом в 1958 году процессе, был приговорен 9 мая 1959 года к смертной казни, которая не была приведена в исполнение. Умер 12 ноября 1986 года в возрасте 90 лет в польской тюрьме.

Pałac Lubomirskich w Dojlidach – siedziba Erika Kocha szefa Bezirk Białystok.

The Lubomirski Palace in Dojlidy – a place of residence for Erik Koch, the head of Bezirk Białystok.
Дворец Любомирских в Дойлидах – усадьба Эриха Коха руководителя Bezirk Белосток.

Pałac Lubomirskich w Dojlidach (zdjęcie współczesne).

The Lubomirski Palace in Dojlidy (present day photo).
Дворец Любомирских в Дойлидах (современное фото).

7. Lotnisko Krywlany

Początki lotniska Krywlany sięgają lat trzydziestych, kiedy to lokalne władz polskie podjęły decyzję o początku budowy. Jednak trudna sytuacja finansowa doby wielkiego kryzysu gospodarczego uniemożliwiła kontynuację prac na dużą skalę. Lotnisko miało charakter sportowy. Niemcy po raz pierwszy pojawili się na Krywlanach 16 września 1939 roku, kiedy to przerzucono 1 dywizjon 21 pułku myśliwskiego Lufwaffe, celem którego było prowadzenia działań osłonowych. Po opuszczeniu Białegostoku przez Niemców, od 22 września 1939 roku do 26 czerwca 1941 roku, lotnisko znajdowało się we władaniu Armii Czerwonej, która prowadziła na tym obszarze szereg prac modernizacyjnych. Rozbudowano infrastrukturę, unowocześniono pas startowy, którego główne założenia widoczne są do dnia dzisiejszego. Tym niemniej 22 czerwca 1941 roku, dowództwo sowieckie, pomimo posiadania 88 samolotów zostało całkowicie zaskoczone niemieckim atakiem i nie podjęło żadnych działań obronnych. Część maszyn została zniszczona na miejscu, a pozostałe ewakuowano do Wołkowyska. Największy okres rozkwitu lotnisko w Białymstoku

7. The Krywlany Airport

The sport airport's origins date back to the 1930s, when local Polish authorities decided to start the construction. However, a big economic crisis made it impossible to continue work on a large scale. The Germans appeared in Krywlany on September 16, 1939, when 1 Squadron of the Luftwaffe's 21 Fighter Wing had landed to carry out protective measures. Between September 22 1939 (when the city was abandoned by the Germans) and June 26 1941 the airport was managed by the Red Army, which improved its infrastructure and modernized the runway. The Soviets, despite having 88 aircraft at the airport, were totally surprised by the German attack on June 22 1941 and did not take any defensive actions. Some equipment was destroyed on the spot and the rest was evacuated to Volkovysk. The airport boomed during the German occupation - in 1942 there were an advanced fire bomber pilot training school, training facilities, and in the nearby woods (in today's football stadium) a few barracks. In 1943 Adolf Hitler

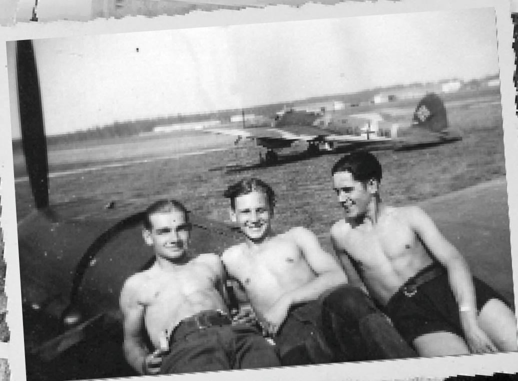
7. Аэропорт Крывляны

Истоки аэропорта Крывляны берут начало в тридцатых годах XX века, именно в то время польские власти приняли решение о его строительстве. Однако трудная финансовая ситуация периода большого экономического кризиса сделала невозможным продолжение работ в большом масштабе. Аэропорт имел спортивный характер. Немцы впервые появились в Крывлянах 16 сентября 1939 года, когда был переброшен 1 дивизион 21 истребительского авиационного полка Люфтваффе, цель которых в проведении защитных мер. После ухода немцев из Белостока 22 сентября 1939 года до 26 июня 1941 года, аэропорт находился в распоряжении Красной Армии, которая проводила на той территории ряд работ по модернизации. Была расширена инфраструктура, обновлено стартовую полосу, ее главные фундаменты видно до сих пор. Советское командование, не смотря на наличие 88 самолетов в Белостокском аэропорту, не ожидало немецкой атаки 22 июня 1941 года и не приняло никаких защитных мер. Часть машин была уничтожена в аэропорту, остальные были эвакуированы в Волковыск.

przeżywało w okresie okupacji niemieckiej, kiedy to w 1942 roku ulokowana została tam szkoła lotnicza wyższego pilotażu samolotów bombowych. Rozbudowano zaplecze szkoleniowe, a w pobliskim lasku, na terenie dzisiejszego stadionu piłkarskiego, umieszczona była cześć zabudowy koszarowej. W 1943 roku lądował tu samolot z Adolfem Hitlerem udającym się z Prus Wschodnich na inspekcję ukraińskiego odcinka frontu. W latach 1943-1944 wraz z przybliżającym się frontem, lotnisko na Krywlanach było wykorzystywane do bezpośrednich akcji militarnych, m. in. operował stąd 100 pułk myślistwa nocnego. Ostatecznie Niemcy ewakuowali się z Krywlan 18 lipca 1944 roku, a lotnisko 27 lipca 1944 roku ponownie zajęte zostało przez Armię Czerwoną.

landed here - the Führer arrived from East Prussia to inspect the Ukrainian sector of the front. From 1943 to 1944 the airport was used for military operations by, for example, 100 Regiment of Night Fighters. The Germans abandoned Krywlany on July 18, 1944 and on July 27, 1944 it was again taken over by the Red Army.

Самый большой период расцвета аэропорт пережил во время немецкой оккупации, когда в 1942 году там располагалась школа авиации, где обучали высшему пилотажу на бомбардировщиках. Была расширена материально-техническая база, а в близлежащем лесу, на территории сегодняшнего футбольного стадиона, размещались казармы. В 1943 году в аэропорту приземлился самолет с Адольфом Гитлером на борту, который, приехав из Восточной Пруссии, собирался инспектировать украинский участок фронта. В 1943-1944 гг. вместе с приближающимся фронтом, аэропорт в Крывлянах использовался для непосредственных военных действий, так из территории аэропорта, действовал 100 полк ночной истребительной авиации. Окончательно немцы эвакуировались из Крывлян 18 июля 1944 года, а аэропорт 27 июля 1944 года снова был занят войсками Красной Армии.

Piloci niemieccy na lotnisku Krywlany.
German pilots at the Krywlany Airport.
Немецкие пилоты в аэропорту Крывляны.

Budynki koszarowe lotniska na Krywanach.
Barracks at the Krywany Airport. / Казармы в аэропорту Крывляны.

Rozbity samolot na lotnisku Krywany.
A crashed plane at the Krywlany Airport. / Разбитый самолет в аэропорту Крывляны.

Zniszczenia / Destruction / Разрушение

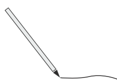
Fontanna oraz zniszczone kamienice na Rynku Kościuszki.
A fountain and destroyed buildings in Kościuszko Market Square.
Фонтан и разрушенные здания на рынке Костюшко.

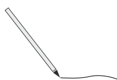

Płonący Białystok.
Burning Białystok.
Горящий Белосток.

Zrujnowane centrum miasta.
A ruined city centre.
Разрушенный центр города.

Trasa B / Route B / Маршрут Б

Koniec starego miasta - okupacja niemiecka (1941-1944) / The end of the old city - the German occupation (1941-1944) / Конец старого города - немецкая оккупация (1941-1944)

1
5
5b
4
5c
5a
2
3
6,7
Hauptbahnhof
Schloß

1. Wysoki Stoczek - wrzesień 1939. Pomnik Obrońców Białegostoku / Wysoki Stoczek - September 1939, the Monument to the Defenders of Białystok / Высокий Сточек (Wysoki Stoczek) - сентябрь 1939. Памятник защитникам Белостока
2. Wielka Synagoga - „krwawy piątek” 27 lipca 1941 r. / The Great Synagogue - "Bloody Friday" July 27 1941 / Большая Синагога - „кровавая пятница” 27 июля 1941 года.
3. Pałac Branickich - siedziba Zarządu Cywilnego Bezirk Białystok / The Branicki Palace - the seat of the Civil Board of Bezirk Białystok / Дворец Браницких - штаб Гражданского Управления Bezirk Белосток
4. Erich Koch Strasse 15 - siedziba Gestapo (ob. Sienkiewicza) / 15 Erich Koch Strasse (now Sienkiewicz Street) - the Gestapo Headquarters in Białystok / Эрих Кох Штрассе 15 - Гестапо, (ныне Сенкевича)
5. Getto / The Ghetto / Гетто

5a. Brama, ul. Kupiecka 3 / The Gate, 3 Kupiecka Street / Ворота (Brama), улица Купецка (Kupiecka) 3
5b. Fabryki i warsztaty getta / Ghetto’s factories and workshops / Фабрики и мастерские гетто
5c. Zagłada getta - tablica poświęcona Icchokowi Malmedowi / The Ghetto Holocaust - a plaque dedicated to Icchok Malmed / Холокост гетто - таблица посвященная Ицхоку Мальмеду

6. Pałac Lubomirskich, Dojlidy - białostocka rezydencja Ericha Kocha / The Lubomirski Palace, Dojlidy - the Białystok residence of Erich Koch / Дворец Любомирских, Дойлиды – белостокская резиденция Эриха Коха
7. Lotnisko Krywlany / The Krywlany Airport / Аэропорт Крывляны

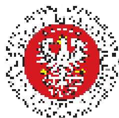

Wojciech Śleszyński, prof. UwB, dr hab.- historyk i politolog. W latach 2008-2012 dyrektor Instytutu Historii i Nauk Politycznych, obecnie dziekan Wydziału Historyczno-Socjologicznego Uniwersytetu w Białymstoku. Badacz pogranicza polsko-litewsko-białoruskiego w XX wieku, w tym historii Białegostoku. Redaktor i wydawca materiałów archiwalnych przechowywanych na terenie Białorusi i Litwy. Autor wielu publikacji naukowych, w tym 10 książek.

Zadanie dofinansowane ze środków z budżetu Miasta Białegostoku.

ISBN 978-83-940980-0-1
9 788394 098001

